

आशियातील सर्वात मोठ्या स्वयंसेवी ग्राहक संघटनेचे मुखपत्र

RNI No. MAHBIL/2011/39044

ग्राहक हिताय
ग्राहक सुखाय

Grahak Titika Melawa

वर्ष १४/अंक १२/साल २०२३/मूल्य रु. ९/-

member of
**CONSUMERS
INTERNATIONAL**

ग्राहक

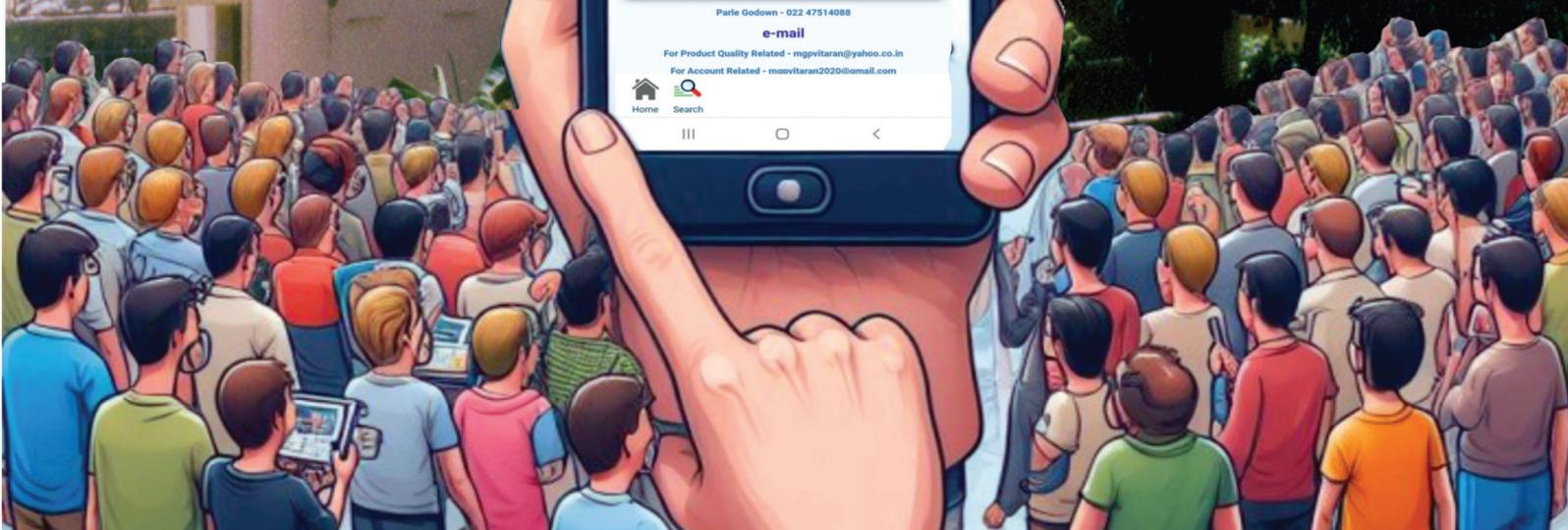
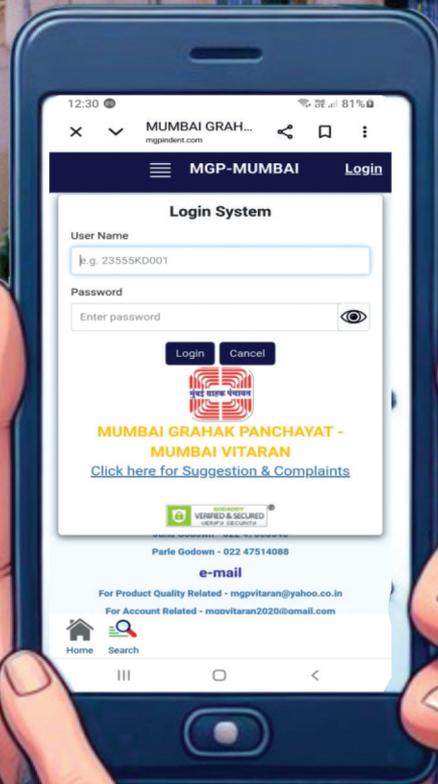
तितुका मेलवावा

मुंबई ग्राहक पंचायत

MGP 50+
सुवर्ण
महोत्सवी वर्ष
२०२४-२०२५

जागो
ग्राहक
जागो

सुरक्षित उत्पादने, आश्वस्त ग्राहक

गोरेगावात पंचायत पेठ

- अनुराधा देशपांडे, अध्यक्ष, पंचायत पेठ समिती

२०२६-२७ ह्या आर्थिक वर्षातील पहिल्या टप्प्यातील शुभारंभाची पंचायत पेठ गोरेगाव येथे आयोजित करण्यात येत आहे. आपल्या पंचायत पेठेच्या उपक्रमाने ४८ वर्षे पूर्ण केली. लवकरच आपण सुवर्ण महोत्सवाच्या दिशेने वाटचाल करत आहोत. बाजारपेठेतील उचित व्यापारी प्रथांचा आग्रह धरत, उत्तम ग्राहकमान्यता पावलेली असे जिचे वर्णन करणे योग्य ठरेल अशी ही ग्राहक पंचायत पेठ. नाविन्यपूर्ण उत्पादनांनी सजलेली, ग्राहकांना त्यांच्या हक्क कर्तव्यांबद्दल सजग करण्यासाठी कटिबद्ध असलेली, अशी ही आपली ग्राहक पंचायत पेठ. लग्नसराईचा सिझन सुरू होत आहे. काही मंडळी बाहेरगावी जाण्याचे बेत आखत आहेत. ह्या साऱ्यांसाठी ह्या पेठेत उत्पादनांची रेलचेल आहे. त्या बरोबर काही सामाजिक उपक्रमाची आखणी करण्याचे सुध्दा ठरले आहे. बच्चे कंपनीसाठी काही स्पर्धा, घेण्यात येतील. 'या सम हीच' असे वर्णन यथायोग्य ठरेल, अशी ही आपली पंचायत पेठ.

ह्या पंचायत पेठेचे आयोजन जवाहर नगर, गोरेगाव (प) येथे १० एप्रिल ते १४ एप्रिल २०२६ ह्या कालावधीत आयोजित करण्यात आले असून ह्या पंचायत पेठेला आमच्या चोखंदळ ग्राहकांनी अवश्य भेट द्यावी ह्यासाठी आग्रहाचे निमंत्रण.

पेठेतील दालनांचा तक्ता पान क्र. २७, २८.

उत्कृष्ट संघ व उत्कृष्ट कार्यकर्ता पुरस्कार

मुंबई ग्राहक पंचायतीतर्फे उत्कृष्ट ग्राहक संघ आणि उत्कृष्ट कार्यकर्त्यांसाठी मा. मधुकरराव मंत्री पुरस्कार वितरीत करण्यात येतात. यंदा हा पुरस्कार वितरण सोहळा दिनांक २१ मार्च २०२६ रोजी आयोजित करण्यात येणार आहे. उत्कृष्ट ग्राहक संघ आणि उत्कृष्ट कार्यकर्ता पुरस्कारासाठी संघ आणि सभासदांकडून अर्ज मागवण्यात येत आहेत. अर्जाचे नमुने व्हॉट्सअप ग्रुपवर उपलब्ध आहेत. आपले अर्ज लेखी स्वरूपात ग्राहक भवन येथे ईमेल अथवा पोस्ट/ कुरिअरद्वारे दिनांक १० मार्च २०२६ पूर्वी दाखल करणे आवश्यक आहे.

ईमेल पाठवण्याचा पत्ता पुढीलप्रमाणे आहे. mpanchayat@gmail.com अधिक माहितीसाठी कृपया पुढील भ्रमणध्वनीवर संपर्क साधावा.

अनिता खानोलकर - ९५५२७५१७९१
धन्यवाद.

ग्राहक पंचायत पेठेसाठी अर्ज भरा

ग्राहक पंचायत पेठ २०२६-२७ ह्या आर्थिक वर्षातील विविध ठिकाणी आयोजित होणाऱ्या उपक्रमासाठी विहित नमुन्यातील अर्ज संस्थेच्या कार्यालयात आणि ठाणे, वसई, पालघर, पुणे आणि रायगड (पेण) येथील वितरण केंद्रांत तसेच संस्थेच्या website - <https://www.mymgp.org> वर २५ मार्च २०२६ पासून उपलब्ध असतील. अर्ज भरून सादर करण्याची अंतिम तारीख २५ एप्रिल २०२६ असेल. अधिक माहितीसाठी ह्या नंबरवर ४७५०८५४१/४२ संपर्क साधावा.

- अनुराधा देशपांडे

मुंबई ग्राहक पंचायत

विश्वस्त मंडळ

डॉ. बाळ फोंडके
अनुराधा गोरे
ललिता कुलकर्णी
अनुराधा नरसाळे
संजीव मंत्री

अध्यक्ष

डॉ. बाळ फोंडके

उपाध्यक्ष

अनुराधा गोरे

कार्यकारी मंडळ

अॅड. शिरीष देशपांडे (कार्याध्यक्ष, स्वीकृत)
अनुराधा देशपांडे (कार्योपाध्यक्ष)
प्रभाकर गवाणे (कार्योपाध्यक्ष)
अनिता खानोलकर (कार्यवाह, स्वीकृत)
अर्चना पानगांवकर (कार्यवाह)
रविंद्र सहस्रबुद्धे (खजिनदार)

कार्यकारिणी सभासद

शीला देवळेकर
राजेंद्र राणे
शुभदा चौकर
अनघा आचरेकर
मंगला गाडगीळ
शर्मिला रानडे
आलोक हर्डीकर
विवेक केळकर
प्रकाश पाटील
उदय पिंगळे (स्वीकृत)
नेहा जोशी
कल्पिता रानडे
विनायक सोमण (स्वीकृत)
सुधीर तावरे

निर्मात्रित

- संघटन विभाग प्रमुख

या अंकात प्रसिद्ध झालेल्या मतांशी संपादक/
संघटना सहमत असतीलच असे नाही.

ग्राहक तितुका मेळावा

१ मार्च २०२६ | फाल्गुन १९४७-चैत्र १९४८

अनुक्रमणिका

संपादकीय : आपली आश्वस्तता, आपले प्रयत्न! ०४

हॉटेलमध्ये सक्तीचे सेवासुलक आकारणी... ०५

सुरक्षित उत्पादने, आश्वस्त ग्राहक ०७

ग्राहकगोष्ट : ग्राहकांना हवी, सुरक्षिततेची हमी! ०९

ज्योती मोडक यांना भावपूर्ण श्रध्दांजली ११

बालदूत : सुरक्षित खरेदी आणि आपण १७

आपली आर्थिक कुंडली समजून घ्या २०

धगधगती उत्तरसीमा - गोगेगाव मेळाव्यात व्याख्यान २१

वाचू आनंदे २२

रत्नागिरीमध्ये पेठेचे दमदार पहिले पाऊल! २३

प्रतिसाद २४

The Problem of Pre-ticked Boxes २५

CERC inks MoU with consumer affairs... २६

मुंबई ग्राहक पंचायत पेठ गोगेगाव - दालन तक्ता २७-२८

संपादक शुभदा चौकर

संपादकीय साहाय्य नेहा जोशी, सुमिता चितळे

सल्लागार अॅड. शिरीष देशपांडे, वसुंधरा देवधर

मुखपृष्ठ राजेंद्र राणे

सजावट अंकुश कांबळे

मुद्रण इंडिया प्रिंटिंग वर्क्स, वडाळा, मुंबई

आपली आश्वस्तता, आपले प्रयत्न!

• शुभदा चौकर

मेट्रो लाईन ४ च्या बांधकामादरम्यान एक मोठा पॅरापेट स्लॅब रिक्षावर कोसळला. यात एका व्यक्तीचा मृत्यू, ३ जण गंभीर जखमी...

इंद्रायणी नदीवरील ३० वर्षे जुना लोखंडी पादचारी पूल कोसळला. ४ पर्यटकांचा मृत्यू झाला आणि ५० हून अधिक जण जखमी झाले.

अलीकडच्या अशा कितीतरी बातम्या! सर्वसामान्य नागरिकांची सुरक्षितता प्रश्नांकित करणाऱ्या!!

दरवर्षी १५ मार्च रोजी जगभरात 'जागतिक ग्राहक हक्क दिन' साजरा केला जातो. Consumers International ही जागतिक शिखर ग्राहक संघटना थीम जाहीर करते. यंदाची थीम आहे-Safe Products, Confident Consumers. (सुरक्षित उत्पादने, आश्वस्त ग्राहक). या विषयावरील दोन लेख या अंकात आहेत.

थीम वाचताच मनात आले, वस्तू आणि सेवांच्या बरोबरीने पायाभूत सुविधा वापरणारे ग्राहक म्हणून आपण कितपत सुरक्षित आहोत? रस्ते, पूल आणि सार्वजनिक वाहतूक वापरणारा प्रत्येक नागरिक हा एक 'सेवा घेणारा ग्राहक' असतो. आपण कराच्या स्वरूपात या सुविधांसाठी पैसे मोजतो, त्यामुळे त्यांची सुरक्षितता हाही आपला हक्क आहे. याबाबतीत आपण फारच बिच्कारे आहोत.

- कोणताही रस्ता किंवा पूल बांधून झाल्यावर त्याचे 'सेफ्टी ऑडिट' करणे अनिवार्य असते. पण ते प्रत्येक ठिकाणी प्रामाणिकपणे होते का?
- गर्दी, पूर यांसारख्या नैसर्गिक आपत्तींमध्येही रस्ता किंवा पूल टिकून राहिल, यासाठी व्यवस्था केली जाते का?
- बांधकामाच्या ठिकाणी कामगारांची आणि सर्वसामान्यांची सुरक्षितता यांची यथोचित काळजी घेतली जाते का? सध्या मुंबई, ठाणे, पुणे सर्व शहरांत मोठ्या प्रमाणात इमारतींची बांधकामे सुरू आहेत. काय आहे तेथील अवस्था? सुरक्षा 'रामभरोसे' मानून सर्व व्यवहार सुरू असतात.
- कोणत्याही सार्वजनिक सुविधेचे 'आयुष्य' तपासत राहणे गरजेचे असते. रस्ते, पूल, इमारती यांची नियमित कालावधीने सखोल तपासणी केली जाते का?
- तंत्रज्ञानाच्या साह्याने रस्त्यांवर किंवा पुलांवर 'रिअल-टाइम' सेन्सर्स बसवणे, जे त्यावरील ताण

किंवा भेगांची माहिती त्वरित नियंत्रण कक्षाला देतील, हे आजच्या जमान्यात शक्य नाही का?

- नियमित काळाने ड्रॉन्सद्वारे हाय-रिझोल्यूशन मॅपिंग आणि तपासणी करणे, हेही आता अशक्य नाही.
- जर एखादा पूल किंवा रस्ता निर्धारित वेळेच्या आधी खराब झाला, तर कंत्राटदार आणि संबंधित अधिकाऱ्यांवर कारवाई होते का?
- सुरक्षेचे नियम पायदळी तुडवणाऱ्या कंपन्यांना 'ब्लॅकलिस्ट' केले जाते का? की तेच कंत्राटदार वेगळ्या नावाने परत टेंडर भरतात?

सार्वजनिक सुरक्षेबाबत आपण ग्राहक अनेकदा हतबल होतो. पण आपण सतर्क राहून काही गोष्टी आपापल्या पातळीवर, तर काही एकत्रितपणे करत राहिल्या पाहिजेत. मुंबई ग्राहक पंचायतीमुळे एकत्र असलेल्या काहींनी मिळून पायाभूत सुविधा वापरणारे ग्राहक म्हणून सक्रीय राहायला हवे-

- आपल्या भागातील रस्त्यांवरील खड्डे, पुलाला गेलेले तडे किंवा धोकादायक बांधकाम यांचे फोटो काढून स्थानिक प्रशासनाला पाठवता येतात.
- 'आपले सरकार' पोर्टल, 'Swachhata App' किंवा पालिकेचे अधिकृत ॲप (उदा. मुंबईसाठी MyBMC) यावर तक्रार नोंदवता येते.
- काम निकृष्ट झाले आहे, असे वाटल्यास RTI करून कंत्राट कोणाला दिले होते, कामाची हमी, स्ट्रक्चरल ऑडिट रिपोर्ट आदी माहिती मागवता येते.
- ट्रिटर (X) सारखी माध्यमे प्रशासनाला जाग करण्यासाठी खूप उपयोगी ठरतात.
- एकट्याने तक्रार करण्यापेक्षा संपूर्ण सोसायटीने, गटाने किंवा परिसरातील नागरिकांनी मिळून तक्रार केल्यास त्याचे वजन पडते.

अलीकडे दादरच्या आपल्या ज्येष्ठ कार्यकर्त्या रंजना मंत्री सांगत होत्या की, त्यांच्या जी नॉर्थ वॉर्डमधील काही ग्राहक सभासद आणि नागरिकांनी मिळून सर्व नगरसेवकांना भेटून त्यांच्या भागातील पायाभूत सुविधांबद्दल त्यांच्या अपेक्षा कळवल्या. तसे लेखी निवेदन महापालिकेला दिले.

थोडक्यात, आश्वस्ततेसाठी आपण आपले प्रयत्न करत राहण्याला पर्याय नाही. १५ मार्च, अशी थीम ही निमित्त असतात, आपल्याला पुन्हा पुन्हा आठवण करून देणारी, प्रेरित करणारी!

हॉटेलमध्ये सक्तीचे सेवाशुल्क आकारणी- कडक कारवाईची मागणी

• उदय पिंगळे

अलीकडे एखाद्या उपहारगृहात तुम्ही काही खायला किंवा जेवायला गेला आहात का? हाती आलेले बिल नीट पाहिलं आहे का? तसं केलं नसल्यास यापुढे बिल काळजीपूर्वक तपासून घ्या. आपण खरेदी केलेल्या पदार्थांची किंमत, त्यावरील वस्तू आणि सेवाकर (जीएसटी) याशिवाय अन्य काही शुल्क त्यात लावलं आहे का? तेही यापुढे जरूर घ्या.

कायदेशीर बंदी असूनही मुंबईतील अनेक रेस्टॉरंट्समध्ये ५ ते १०% 'सर्व्हिस चार्ज' बिलामध्ये आकारला जात असल्याचे आढळून आले आहे. हा चार्ज अनेकदा Charity Contribution, Staff Welfare Fund किंवा Staff Contribution अशा वेगवेगळ्या नावांनी दाखवला जातो आणि "सेवा कर्मचाऱ्यांसाठी स्वेच्छेने दिली जाणारी १०% टिप आहे. जर ती काढून टाकायची असेल तर वेटरला तसे सांगा" असे मेन्यु कार्डावर सूचित केले जाते. मात्र ही सूचना अतिशय बारीक अक्षरात, सहजासहजी न दिसेल आणि न वाचता येईल अशा पध्दतीने छापलेली असल्याने ग्राहकांच्या नजरेतून ती निसटते. काही ठिकाणी तर ५ ते १०% 'सर्व्हिस चार्ज' बिलामध्ये बिनदिक्त दाखवला जातो आणि ग्राहकांना नकार देण्याचा पर्यायच दिला जात नाही.

सौजन्य - ChatGPT AI

सेवाशुल्क आकारणीच्या संदर्भात ४ जुलै २०२२ रोजी केंद्रीय ग्राहक संरक्षण प्राधिकरण (CCPA) ने स्पष्ट मार्गदर्शक तत्त्वे जारी केली असून ग्राहकांच्या हक्कांबाबत ठोस भूमिका घेतली आहे. त्यानुसार हॉटेलमध्ये दिल्या जाणाऱ्या अन्न-पेयांच्या किमतीमध्ये सेवा हा घटक आधीच समाविष्ट असतो. ग्राहक मेनूमधील पदार्थांची किंमत आणि त्यावरील जीएसटी भरण्यास सहमती देतो. याशिवाय अतिरिक्त रक्कम आकारणे हे बेकायदेशीर आहे.

CCPAने ही अनुचित व्यापारी प्रथा असल्याचे म्हटले असून यासंदर्भात काही मुद्दे स्पष्ट केले आहेत-

- बिलात सेवा शुल्क आपोआप जोडता येणार नाही.
- सेवा शुल्क इतर कोणत्याही नावाने प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षपणे आकारता येणार नाही.
- ग्राहकाला सेवा शुल्क भरण्यास भाग पाडता येणार नाही.
- सेवा शुल्काच्या अटीवर उपहारगृहात प्रवेश किंवा सेवा नाकारता येणार नाही.
- सेवा शुल्क बिलात जोडून त्यावर जीएसटी आकारता येणार नाही.

या विषयाला मुंबई ग्राहक पंचायतीने २०१६ मध्ये हात घातला होता. याबाबतची जानेवारी २०१७ मध्ये मुंबई ग्राहक पंचायतीने एक ऑनलाईन survey हाती घेतला होता. त्याला ४८ शहरांतून २२९० ग्राहकांनी प्रतिसाद दिला. तसेच पुराव्यासाठी म्हणून २९६ बिले आपल्या कार्यकर्त्यांकडून आणि ग्राहकांकडून आपण गोळा केली होती. या आधारे आपण केंद्रीय ग्राहक व्यवहार खात्याकडे सक्तीने वसूल केले जाणारे सर्व्हिस चार्जेस ही अनुचित व्यापारी प्रथा म्हणून घोषित करून त्यावर बंदी आणावी अशी मागणी केली होती. आपण हा विषय सातत्याने लावून धरल्यामुळे ग्राहक संरक्षण प्राधिकरणाने (CCPA ने) ४ जुलै २०२२ रोजी एका आदेशाद्वारे या सक्तीने वसूल केल्या जाणाऱ्या सर्व्हिस चार्जेस वर अखेर बंदी घोषित केली. उच्च न्यायालयाने सुध्दा ही बंदी कायम ठेवली आहे. तरीसुध्दा काही रेस्टॉरंट्स आजही वर कथित केलेल्या पध्दतीने ग्राहकांकडून कळत न कळत हा सर्व्हिस चार्ज बिनदिक्त वसूल करत आहेत असे दिसून येते.

आपले कार्याध्यक्ष अॅड. शिरीष देशपांडे यांनी एका नामांकित रेस्टॉरंट सर्व्हिस बिलात सर्व्हिस चार्ज लावल्याचा अनुभव मध्यंतरी घेतला. त्यानंतर त्यांनी आपल्या संस्थेच्या सभासदांना आवाहन करून आणखी अनुभव पुराव्यासह जमा केले. ११ फेब्रुवारी २०२६ रोजी केंद्रीय ग्राहक संरक्षण प्राधिकरणाच्या अध्यक्षांना तक्रारपत्र पाठवून, त्यास काही रेस्टॉरंट्सची बिलं व मेन्यू कार्ड्स जोडून खालील मागण्या केल्या आहेत:

- संबंधित रेस्टॉरंट्सवर कठोर कारवाई करून त्यांना अशा अनुचित व्यापारी पध्दतीचा अवलंब करण्यापासून कायमचे रोखावे.
- संबंधित रेस्टॉरंट्सच्या मागील तीन आर्थिक वर्षांचे रेकॉर्ड तपासून त्यांनी 'सर्व्हिस चार्ज' किंवा तत्सम नावाने किती रक्कम गोळा केली आहे ते शोधून ती रक्कम दंडात्मक व्याजासह केंद्रीय ग्राहक कल्याण निधीत जमा करण्याचे निर्देश द्यावेत.
- सक्तीचे 'सर्व्हिस चार्ज' बेकायदेशीर असल्याचे पुन्हा एकदा जाहीर करून त्याला ठळक प्रसिध्दी द्यावी.
- 'सर्व्हिस चार्ज' देणे हे सक्तीचे नसून तो देणे हा ग्राहकांच्या पूर्णपणे स्वेच्छेवर अवलंबून आहे, हे ठळकपणे दाखवणे रेस्टॉरंटवर बंधनकारक करावे.

काही उपहारगृहात 'Service Charge is mandatory' असे बोर्ड लावलेले दिसतात. अशी सक्ती ग्राहक संरक्षण कायदा २०१९ अंतर्गत अनुचित व्यापार प्रथा आहे. ही मार्गदर्शक तत्त्वे केवळ बिलातील एका ओळीपुरती मर्यादित नाहीत ती ग्राहकांच्या वस्तू आणि सेवांच्या निवडीच्या हक्काची पुनर्स्थापना करतात. डिजिटल पेमेंट आणि वाढत्या उपभोग संस्कृतीत व्यवहारातील पारदर्शकता अत्यंत आवश्यक आहे. सेवा शुल्काची ग्राहकांवर सक्ती करणे म्हणजे 'पारदर्शक किंमतीचा अभाव' असणे. ग्राहक संरक्षण कायदा हा केवळ ग्राहकांच्या

अजाण ग्राहकाला तिहेरी भुर्दंड

- १) रेस्टॉरंट बिलामध्ये लावलेला बेकायदेशीर 'सर्व्हिस चार्ज' ५ ते १०%
- २) या 'सर्व्हिस चार्ज' वर आणखी ५% सरकारी जीएसटी.
- ३) टिप म्हणून आधीच 'सर्व्हिस चार्ज' बिलात लावलाय हे माहित नसल्याने पुन्हा 'टिप' म्हणून आणखी काही रक्कम देणे.

तात्पर्य: जागो, ग्राहक जागो

Inorbit Mall मध्ये आम्ही मैत्रिणी गेलो होतो तेव्हा 'पिझ्झा एक्सप्रेस'च्या बिलामध्ये staff contribution म्हणून १७४.५०/- रु. लावले होते. देशपांडे सर, आपण ग्राहकांना सतत जागृत करता, ते आमच्या वाचनात येत म्हणून हे बिल पूर्ण वाचलं. त्यातून बिल कमी करून घेण्याची ताकद माझ्यात आली.

- पूनम बोरवणकर

तक्रारींचे निराकरण करणारा कायदा नसून तो सध्याच्या बदलत्या बाजारव्यवस्थेतील नैतिकतेचा आधारस्तंभ आहे.

ग्राहकांना देखील याबाबतीत सावध आणि सजग राहण्याचे आवाहन आपल्या संस्थेने केले आहे. ग्राहकांनी खालील गोष्टी लक्षात ठेवाव्यात :

- कोणतेही रेस्टॉरंट आपल्या बिलामध्ये 'सर्व्हिस चार्ज' समाविष्ट करू शकत नाही.
- ग्राहकाने ५% किंवा १०% टिप द्यावी की नाही हे ठरवण्याचा अधिकार रेस्टॉरंटना नाही.
- बिलामध्ये 'सर्व्हिस चार्ज' लावल्याने त्यावर राज्य व केंद्रीय जीएसटीही लागू होतो, म्हणजेच ग्राहकांवर दुहेरी भुर्दंड पडतो.
- ग्राहकांनी बिलामध्ये 'सर्व्हिस चार्ज' आढळल्यास त्याला विरोध करावा.
- टिप म्हणून 'सर्व्हिस चार्ज' देणे हे पूर्णपणे स्वेच्छेचे आहे.

ग्राहक जागरूक असेल तरच बाजार शिस्तबध्द राहील. जर आपल्या बिलात सेवाशुल्क अथवा तत्सम शुल्क आपोआप जोडले असेल तर, उपहार व्यवस्थापकास नम्रपणे ते काढून टाकण्याची विनंती करावी. त्याने नकार दिल्यास -

- राष्ट्रीय ग्राहक हेल्पलाईन नंबर १९१५ वर फोन करून, एनसीएच मोबाईल ॲपवर अथवा त्यांच्या संकेतस्थळावर तक्रार नोंदवावी.
- ई-दाखिल पोर्टलवर ऑनलाईन तक्रार दाखल करावी.
- आपले जिल्हाधिकारी किंवा सीसीपीए यांच्याकडे तक्रार करावी. तक्रारींसाठी सीसीपीए चा मेल आय डी: com-ccpa@gov.in
- अधिक माहितीसाठी मुंबई ग्राहक पंचायत आपलीच आहे.

सुरक्षित उत्पादने, आश्वस्त ग्राहक

• ममता आठल्ये

“**दरवर्षी १५ मार्च रोजी जगभरात जागतिक ग्राहक हक्क दिन साजरा केला जातो. ग्राहकांचे मूलभूत अधिकार, सुरक्षितता आणि उचित व्यवहार यांविषयी जनजागृती करणे हा या दिवसाचा मुख्य उद्देश आहे. Consumers International या जागतिक शिखर ग्राहक संघटनेने २०२६ साठीची थीम जाहीर केली असून ती आहे- Safe Products, Confident Consumers (सुरक्षित उत्पादने, आश्वस्त ग्राहक)**”

आजच्या जागतिक डिजिटल बाजारपेठेत मोठ्या प्रमाणावर ऑनलाईन खरेदी होत आहे. ही सुविधा उपयुक्त असली तरी त्याचबरोबर असुरक्षित, अप्रमाणित, निकृष्ट दर्जाच्या आणि घातक वस्तूंच्या विक्रीचे प्रमाण लक्षणीयरीत्या वाढले आहे. याचा थेट परिणाम मानवी जीवनावर, आरोग्यावर, ग्राहकांच्या विश्वासावर तसेच जागतिक अर्थव्यवस्थेवर होत आहे.

याच पार्श्वभूमीवर संयुक्त राष्ट्रांच्या व्यापार व विकास संस्था (UNCTAD) ने जुलै २०२५ मध्ये झालेल्या परिषदेत अनेक राष्ट्रांच्या आग्रहामुळे Consumer Product Safety नियमांची अंमलबजावणी करण्याचा प्रस्ताव मंजूर केला. आजही जगातील सुमारे ४४ टक्के देशांमध्ये सुरक्षित उत्पादनांसाठी मूलभूत कायदेच अस्तित्वात नाहीत.

आंतरराष्ट्रीय व्यापार व्यवस्थेमुळे एका देशात धोकादायक ठरवून बंदी घातलेली उत्पादने दुसऱ्या देशात विक्रीस पाठवली जात असल्याचे प्रकार सर्रास घडत आहे. औषधे, वैद्यकीय उत्पादने, तयार खाद्यपदार्थ आणि सौंदर्य प्रसाधनांमध्ये हे विशेषत्वाने दिसून येते. जागतिक व्यापार संस्कृती ही सर्वसमावेशक, निःपक्ष आणि समान न्यायावर आधारित असावी, हीच ग्राहक चळवळीची भूमिका आहे.

धक्कादायक वास्तव - आर्थिक सहकार्य व विकास संघटना (OECD) यांच्या २०२३ मधील Online Product Safety Sweep Report नुसार, बाजारातून मागे घेतलेली किंवा बंदी घातलेली तब्बल ८७ टक्के उत्पादने अजूनही ऑनलाईन विक्रीस उपलब्ध आहेत.

या अभ्यासात ४,०००हून अधिक उत्पादनांची

तपासणी करण्यात आली. त्यापैकी सुमारे ७९ टक्के उत्पादने सुरक्षा मानकांचे उल्लंघन करणारी किंवा संभाव्यतः धोकादायक असल्याचे आढळून आले. खेळणी, घरगुती उपकरणे, कपडे, क्रीडा साहित्य आणि पोर्टेबल इलेक्ट्रॉनिक वस्तूंमध्ये हे प्रमाण विशेषतः जास्त होते.

अनेक उत्पादनांवर योग्य सुरक्षा सूचना, लेबलिंग किंवा आवश्यक माहिती उपलब्ध नसते. काही वेळा आधीच बंदी घातलेली उत्पादनेही ई-कॉमर्स प्लॅटफॉर्मवर सहज मिळत असल्याचेही या अहवालातून स्पष्ट झाले आहे.

भारतात अलीकडे उघड झालेली काही असुरक्षित उत्पादने (उदा. खाद्यपदार्थ, औषधे आणि अन्य वस्तू) याची उदाहरणे बघा. अशाने आरोग्यास धोका निर्माण होऊ शकतो:

१. दूषित (contaminated) ओरल लिक्विड औषधे
● COLDRIF, Respifresh TR आणि ReLife या थंडी/खोकल्याच्या लिक्विड औषधांमध्ये डायएथिलीन ग्लायकॉल (DEG) सारखे विषारी घटक आढळले आहेत, जे लहान मुलांसह सर्वांसाठी धोकादायक आहेत. त्यामुळे संबंधित उत्पादनांची निर्मिती थांबवण्यात आली आणि काही बॅचेस रिकॉल (वाटप बंद) केले गेले आहेत.

२. कालबाह्य/अशुध्द खाद्यपदार्थ -

● राजस्थानमध्ये Amazon Seller Service यांच्या गोदामात तपासणी दरम्यान कालबाह्य मसाल्यांचे पदार्थ, धुळकटलेले पॅकेट्स आणि खाण्यासाठी असुरक्षित अन्न सापडले.

३. सर्टिफिकेशन नसलेली इलेक्ट्रिक खेळणी व इतर वस्तू

● BIS (भारतीय मानके संस्था) ने काही ई-कॉमर्स कंपन्यांच्या गोदामातून हजारो बिना प्रमाणित (non-certified) खेळणी, होम अप्लायंसेस, बॉटल्स इत्यादी असुरक्षित वस्तू जप्त केल्या, कारण त्या आवश्यक सुरक्षा मानके पाळत नव्हत्या.

केवळ ग्राहकांचा नाही - सार्वजनिक आरोग्याचा प्रश्न

उत्पादन सुरक्षिततेचा अभाव हा फक्त ग्राहकांचा प्रश्न नसून तो सार्वजनिक आरोग्याचा गंभीर मुद्दा आणि विकासासमोरील मोठे आव्हान आहे. यामुळे प्रदूषण वाढते,

मौल्यवान संसाधनांचा अपव्यय होतो आणि विशेषतः कमी उत्पन्न असलेल्या देशांतील व असुरक्षित परिस्थितीत राहणाऱ्या ग्राहकांवर त्याचा अधिक परिणाम होतो.

अपुरी उत्पादन सुरक्षितता ही आरोग्य आणि सुरक्षिततेसारख्या मूलभूत मानवी हक्कांनाच धोका पोहोचवते.

ग्राहक संघटनांची महत्त्वाची भूमिका

ग्राहक संघटना या ग्राहकांचा खरा आवाज आहेत. जेव्हा या संघटना धोरणात्मक चर्चांमध्ये व निर्णयप्रक्रियेत सक्रियपणे सहभागी होतात, अनुभव व पुरावे मांडतात आणि उपाय सुचवतात, तेव्हा खऱ्या अर्थाने ग्राहककेंद्री परिणाम साध्य होतात.

२०१९ पासून ई-कॉमर्समधील वाढत्या तक्रारी लक्षात घेऊन UNCTAD मध्ये 'ग्लोबल ODR' (जागतिक ऑनलाईन ग्राहक तंटा निवारण यंत्रणा) उभारण्याची मागणी सातत्याने करण्यात येत आहे. आपल्या संस्थेचे कार्याध्यक्ष शिरीष देशपांडे यांनी हा मुद्दा आंतरराष्ट्रीय पातळीवर सातत्याने मांडला. या प्रयत्नांचे फलित म्हणून २०२५ च्या परिषदेत UNCTAD ने स्वतः पुढाकार घेऊन ग्लोबल ODR चा प्रस्ताव तयार केला असून ही यंत्रणा येत्या एक-दोन वर्षांत प्रत्यक्ष कार्यरत होण्याची अपेक्षा आहे.

या पार्श्वभूमीवर व्यवसाय, सरकार आणि ग्राहक संघटना यांच्यातील मजबूत सहकार्य अत्यावश्यक आहे, जेणेकरून उत्पादनाच्या संपूर्ण जीवनचक्रात- निर्मितीपासून विक्रीपर्यंत - सुरक्षितता कायम राहिल.

सौजन्य - Canva AI

जागतिक सहकार्याची गरज

सीमापार व्यापार वाढत असताना भक्कम आंतरराष्ट्रीय सुरक्षा यंत्रणा उभारणे गरजेचे आहे. यामध्ये माहितीची प्रभावी देवाणघेवाण, उत्पादन रिकॉल करणे, नियमांची काटेकोर अंमलबजावणी आणि नवतंत्रज्ञानाचा वापर आवश्यक आहे. तसेच जागतिक मानके व नियम यात जगभरातील देशांत एकवाक्यता हवी.

भारतातील प्रयत्न

भारतात ग्राहक संरक्षण कायदा २०१९, ई-दाखिल पोर्टल आणि राष्ट्रीय ग्राहक हेल्पलाईन (१९१५) यांसारख्या उपाययोजनांद्वारे ग्राहकांना न्याय देण्याचा प्रयत्न केला जात आहे. मात्र वाढत्या ई-कॉमर्सच्या पार्श्वभूमीवर उत्पादन सुरक्षिततेसाठी आणखी अधिक कठोर पावले उचलण्याची गरज आहे.

जागतिक ग्राहक हक्क दिन हा केवळ प्रतिकात्मक दिवस नाही - तो सुरक्षित उत्पादने, जागरूक ग्राहक आणि जबाबदार बाजारपेठ यासाठीचा सामूहिक आवाज आहे.

नवीन संघ व सभासदांचे स्वागत!

मुंबई	हेमरतन ग्राहक संघ	११११५ AN	सभासद ०८
मुंबई	विवेक हायवे ग्राहक संघ	३२१३७ BD	सभासद ०८
मुंबई	श्रीस्वामी ग्राहक संघ	४२११५ KL	सभासद ०७
मुंबई	मल्लिंगे ग्राहक संघ (ऑनलाईन)	३११०३ AZ	सभासद ०७
ठाणे	उलवे ग्राहक संघ	१५६९६ TO	सभासद ३१
ठाणे	वेर डोर ग्राहक संघ	१५६९७ TN	सभासद १६
ठाणे	विदा के ग्राहक संघ	१५६९८ TN	सभासद १२
ठाणे	समतोल ग्राहक संघ	१५६९९ TN	सभासद १४
ठाणे	तुळजाई ग्राहक संघ	१५७०० TN	सभासद १४
रायगड	आदिमाया ग्राहक संघ	१७१९८ RG	सभासद ०७
रायगड	त्रिपुरा सुंदरी ग्राहक संघ	१७८२६ RO	सभासद ०७
वसई	फातिमा ग्राहक संघ	१८२८१ VV	सभासद ०७
वसई	सखी ग्राहक संघ	१८६५६ VO	सभासद ०७
पुणे	महती ग्राहक संघ	१९२५३ PU	सभासद ११

ग्राहकांना हवी, सुरक्षिततेची हमी!

• मंगला गाडगीळ, शिक्षण विभाग प्रमुख

“ गोष्टी काय फक्त मुलांनाच आवडतात?
मोठ्यांनाही आवडतात की! ग्राहक म्हणून
आपल्याला काही सांगणाऱ्या, सुचवणाऱ्या
गोष्टींचे हे रंजक सदर- ”

१५ मार्च रोजी जागतिक ग्राहक हक्क दिन साजरा होतो त्यानिमित्त-

विनायकराव नेहमीप्रमाणे संध्याकाळी वॉक घेऊन आले होते. त्यांना सर्वजण काका म्हणत. वयाची सत्तरी पार केलेली असली तरी काका उत्साहाचा झरा होते. घरी जाण्याअगोदर ते सोसायटीच्या गार्डनमधील बेंचवर बसले होते. तेव्हाद्व्यात त्यांना आकाश जाताना दिसला. आकाश २५ वर्षांचा, तरुण सॉफ्टवेअर इंजिनिअर होता.

काकांनी विचारले, “गडबडीत दिसतोयस! काय विशेष?”

आकाशने सांगितले की “या महिन्यात जागतिक ग्राहक दिन आहे. त्याबद्दल काही करायचा विचार आहे.”

काका - “दरवर्षी काहीतरी थीम असते, ती यंदा काय आहे?”

आकाश - “हो काका, यावर्षीची संकल्पना आहे ‘सुरक्षित उत्पादने, आश्वस्त ग्राहक’. सुरक्षित उत्पादनांमुळे ग्राहकांच्या विश्वासाला बळकटी. त्याबाबत आपली घोषणा असू शकते की, ‘वस्तू असावी सुरक्षित आणि शुध्द - ग्राहकांच्या सुरक्षेसाठी आपले युध्द!’”

तेव्हाद्व्यात सुनीताताई मुलांना शाळेत सोडून, आठवडी बाजारातून भाजी घेऊन आल्या. घरी काही विशेष काम उरलेले नसल्याने त्याही दोघांच्या गप्पात सामील झाल्या. त्या वैतागून म्हणाल्या, “हो काका, मी पण वाचलं. खरंच किती महत्त्वाचं आहे हे. हल्ली बाजारात इतकी वेगवेगळी उत्पादने येतात की काय खरं काय खोटं हेच कळत नाही.”

आकाश म्हणाला, “अगदी बरोबर सुनीताताई. विशेषतः ऑनलाईन शॉपिंगमध्ये तर कधीकधी वेगळं काहीतरी येतं किंवा क्वालिटी खराब असते. मग ते परत पाठवणं, पैसे परत मिळवणं यातच वेळ जातो.”

मला तर त्यांना सांगावंसं वाटतं की ‘ऑनलाईन असो वा ऑफलाईन, सुरक्षिततेची धरा कास; ग्राहकांचा वाढवा विश्वास!’

प्रिया कॉलेजमध्ये जाणारी विद्यार्थिनी होती. तीही आपला अनुभव सांगू लागली. ‘एकदा मी एक चिप्सचं पाकीट घेतलं होतं आणि ते आतून पूर्ण खराब झालं होतं. आता तर मला फूड प्रॉडक्ट्स ऑनलाईन मागवण्याची खूप भीती वाटते. त्यात काय घटक वापरले आहेत, ते एक्सपायर्ड तर नाही ना, हे सगळं नीट तपासावं लागतं.’ माझ्या या अनुभवावर मी एक रील बनवली होती आणि इंस्टाग्रामवर पोस्ट सुध्दा केली होती. त्याच्या शेवटी टॅग लाईनमध्ये मी म्हटले सुध्दा आहे की ‘सुरक्षित उत्पादन, ग्राहकाची शान; ग्राहक हक्कांचा ठेवा मान!’

त्यानंतर प्रत्येक जण आपापले अनुभव सांगू लागले. सुनीताताई म्हणाल्या, “जाहिरातींमध्ये खूप आकर्षक गोष्टी दाखवतात, पण प्रत्यक्षात उत्पादन तसं नसतं. माझ्या मुलांसाठी मी एकदा एक खेळणं घेतलं होतं, जाहिरातीत दाखवलं होतं की ते खूप मजबूत आहे. पण दोन दिवसातच तुटलं. माझे पैसे वाया गेले.”

WORLD CONSUMER RIGHTS DAY
15TH MARCH
SAFE PRODUCTS, CONFIDENT CONSUMERS

सौजन्य - copilot AI

प्रिया सांगू लागली, “मी एकदा माझ्या मोबाइलसाठी एक कव्हर मागवलं होतं ऑनलाईन. पण ते चुकीच्या मॉडेलचं आलं. मग मी कस्टमर केअरला फोन केला, त्यांना फोटो पाठवले. खूप फॉलोअप केल्यानंतर मला माझे पैसे परत मिळाले. पण हे सगळं करताना खूप त्रास झाला.”

काका म्हणाले, ‘आजकाल बाजारात जाण्यापूर्वी दहा वेळा विचार करावा लागतो रे! परवाच एक इस्त्री आणली आणि दुसऱ्या दिवशी तिच्यात शॉर्ट सर्किट झालं!’ समीरने लागलीच प्रतिक्रिया देत म्हटले, “काका, तुम्ही अगदी योग्य मुद्याला हात घातलात. म्हणूनच तर यावर्षीच्या ‘जागतिक ग्राहक दिनाची’ संकल्पना आहे- ‘सुरक्षित उत्पादने, आश्वस्त ग्राहक’. आपण जे काही विकत घेतो, ते आपल्या आरोग्यासाठी किंवा वापरासाठी सुरक्षित असलं पाहिजे. त्यात कोणतीही भेसळ नसावी, दर्जा चांगला असावा. ‘गुणवत्तेची खात्री, सुरक्षिततेची हमी; ग्राहक म्हणून नका राहू कधीच कमी!’”

प्रिया पुढे सांगू लागली, ‘माझ्या कॉलेजमध्ये आम्ही ग्राहक हक्कांवर एक प्रेझेंटेशन दिलं होतं. त्यात आम्ही सांगितलं की ग्राहक म्हणून आपल्याला माहितीचा अधिकार आहे, निवडीचा अधिकार आहे, सुरक्षिततेचा अधिकार आहे आणि तक्रार निवारणाचा अधिकार आहे.’

काका उद्गारले, ‘फारच छान! ही माहिती प्रत्येक ग्राहकापर्यंत पोहोचली पाहिजे. जेव्हा ग्राहक जागरूक असेल, आत्मविश्वासाने आपली बाजू मांडेल, तेव्हाच कंपनी आणि विक्रेते अधिक जबाबदारीने वागतील.’

अनुभवाने शिकलेल्या सुनीताताई म्हणाल्या, “मी तर आता काहीही घेण्यापूर्वी खूप विचार करते. पॅकेजिंगवरील

माहिती वाचते, एक्सपायरी डेट बघते आणि ऑनलाईन असेल तर रिव्ह्यूज नक्की तपासते.”

आकाश समजावणीच्या सुरात म्हणाला, “मी पण आता कोणालाही काही विकत घ्यायचं असेल तर त्याला आधी माहिती घ्यायला सांगतो आणि काही गडबड वाटल्यास तक्रार करायला सांगतो. आपण सगळेच जर असे ‘आश्वस्त ग्राहक’ झालो तर ‘सुरक्षित उत्पादने’ मिळतीलच.”

प्रिया म्हणाली, “या विषयावर अजून जास्त चर्चा झाली पाहिजे आणि लोकांना प्रोत्साहन दिलं पाहिजे की त्यांनी आपले हक्क मागण्यासाठी पुढे यावं.”

काका उद्गारले, “नक्कीच! असे व्हायलाच हवे. पण काय रे! ही संकल्पना दरवर्षी जाहीर कोण करतं?”

आकाशने सांगितले, ‘कन्झ्युमर इंटरनॅशनल किंवा सीआय! ही ग्राहक हक्कांच्या संरक्षणासाठी काम करणारी जागतिक संघटना आहे. १ एप्रिल १९६० रोजी या संघटनेची स्थापना झाली होती. विशेष म्हणजे जगातील तब्बल १०० हून अधिक देशांमधील २०० पेक्षा जास्त ग्राहक संघटना या संस्थेच्या सदस्य आहेत. आपली मुंबई ग्राहक पंचायत सुध्दा सीआयची सभासद आहे. उत्तम काम करत आहे. जागतिक पातळीवर छान प्रभाव आहे तिचा! कन्झ्युमर इंटरनॅशनल दरवर्षी १५ मार्च रोजी ‘जागतिक ग्राहक हक्क दिन’ आयोजित करत असते. ग्राहकांच्या मूलभूत हक्कांबद्दल जनजागृती करणे हा यामागचा उद्देश असतो. ही संघटना सर्व ग्राहकांना सांगत असते की ‘फसवणुकीला नका देऊ थारा, ग्राहक हक्कांचा करा पुकारा!’ या वर्षीची ‘सुरक्षित उत्पादने, आश्वस्त ग्राहक’ ही थीम खरंच खूप व्यापक आहे.”

कागदी कपांवर बंदी

हल्ली कागदी कप सर्व पेयांना बऱ्याच ठिकाणी वापरले जातात. त्यात सर्वांची सोय होते. पण हीच सोय आपल्या आरोग्यावर परिणाम करणारी असली तर... कारण हे चहाचे कागदी कप बनवताना त्यामध्ये बी. पी. ए. नामक केमिकलचा उपयोग केला जातो. या कागदी कपामध्ये गरम चहा ओतल्यावर कपाच्या आतील मायक्रो प्लास्टिकचे कण वितळतात व हे कण चहा पिताना पोटात जातात. असे आढळून आले आहे की या कणांमुळे कॅन्सरसारखा आजार होऊ शकतो. हे टाळण्यासाठी परभणी जिल्ह्यात या चहाच्या कागदी कपावर बंदी घालण्याची सूचना तेथील जिल्हा प्रशासनाने महानगरपालिकेला केली आहे. यातून बोध घेऊन सर्वांनीच स्वयंस्फूर्तीने जर गरम पेयासाठी असे कागदी कप वापरण्याचे टाळले तर ते सर्वांच्याच आरोग्याच्या हिताचे ठरेल. याचा दुसरा फायदा म्हणजे कचऱ्याचे प्रमाण थोड्या प्रमाणात तरी कमी होईल.

ज्योती मोडक यांना भावपूर्ण श्रद्धांजली

संस्थेच्या कार्यवाह ज्योती मोडक यांचे २० जानेवारी रोजी दुःखद निधन झाले. त्यांच्यासारखी कार्यकर्ती दुर्मिळ, त्यांचे जाणे सर्वांना चटका लावून गेले. ज्योती मोडक यांनी संस्थेसाठी आणि ग्राहक चळवळीसाठी दिलेले भरीव योगदान लक्षात घेऊन त्यांच्या स्मृतीप्रित्यर्थ संस्थेतर्फे दरवर्षी शालेय विद्यार्थ्यांसाठी ग्राहक जागृती संदर्भात निबंध वा वक्तृत्व स्पर्धा घेऊन विजेत्या स्पर्धकांना “ज्योती मोडक ग्राहक जागृती पुरस्कार” दिला जाईल, असे कार्याध्यक्ष अॅड. शिरीष देशपांडे यांनी शनिवार, ३१ जानेवारी रोजी ग्राहक भवन येथे झालेल्या शोकसभेत जाहीर केले.

या प्रसंगी ज्योती मोडक यांचे पती प्रकाश मोडक, कन्या मानसी, अनुश्री आणि ऋषिकेश (जावई) यांच्यासह संस्थेचे विश्वस्त संजीव मंत्री, अनेक पदाधिकारी, कार्यकर्ते आणि कर्मचारी उपस्थित होते. अनेक कार्यकर्ते ठाणे, वसई, विरार, पेण येथून या सभेसाठी आले होते.

संस्थेचे विश्वस्त संजीव मंत्री, कार्याध्यक्ष- शिरीष देशपांडे, कार्योपाध्यक्ष- प्रभाकर गवाणे आणि अनुराधा देशपांडे, शुभदा चौकर, सविता दोंडे, मंगला गाडगीळ,

ज्योती मोडक यांच्या श्रद्धांजली सभेत त्यांच्या दोन्ही कन्यांचे हृदयस्पर्शी मनोगत

अर्चना पानगांवकर, डॉ. हेमंत जोशी या ज्योतीताईंच्या सहकाऱ्यांनी त्यांच्या स्मृतींना उजाळा दिला. या प्रसंगी अनेक कार्यकर्ते आणि ज्योतीताईंचे कुटुंबीय भावनावश झालेले दिसले.

नीला म्हात्रे यांनी ज्योतीताईंना लिहिलेले अत्यंत भावगर्भ पत्र सभेत वाचून दाखवण्यात आले. कर्मचाऱ्यांच्या वतीने भालचंद्र गुरव यांनी त्यांच्या भावना व्यक्त केल्या.

सर्व उपस्थितांनी दोन मिनिटे स्तब्धता पाळून ज्योती मोडक यांना श्रद्धांजली अर्पण केली.

सभेचे सूत्रसंचालन अनिता खानोलकर यांनी केले.

श्रद्धांजलीपर मनोगते

कशी विसरू तिला!

जो कधीच उगवू नये असा वाटणारा, तो दिवस आठवला तरी मनस्वी त्रास होतो. ज्योती माझी जिवाची सखी. गेले ६ महिने आजारपण आणि आशा निराशेचा खेळ चालू होता. घरच्यांनी तिला ह्या आजारपणातून बाहेर काढायचे सर्व प्रयत्न केले. त्यांना न जुमानता ही ज्योती कायमची निमाली.

आमचा जवळजवळ ३० वर्षांचा परिचय आणि सहवास. किती कामे मिळून केली किती जबाबदाऱ्या घेतल्या, हे आठवणे सुध्दा अशक्य आहे. अंधेरी-जोगेश्वरी विभागापासून सुरु झालेला हा तिचा प्रवास थक करणारा होता. आधी विभागात विविध जबाबदाऱ्या तिने सांभाळल्या. तिच्या कामाचा सपाटा, जीव ओतून काम करण्याची पध्दत मध्यवर्ती मधील ज्येष्ठ मंडळी बघत होती. संस्थेला अशी झपाटलेपण असणारी कार्यकर्ती

हवी होती ती ज्योतीच्या रुपाने लाभली आणि ज्योती मध्यवर्ती कार्यकारिणीवर आली. मध्यवर्ती समितीत अनेक जबाबदाऱ्या जणू वाट बघत होत्या. ज्योतीने कधीही कोणत्याही जबाबदारीला नाही म्हटले नाही. अगदी विभागाची कार्याध्यक्ष, खजिनदारपासून झालेला हा प्रवास मुंबई वितरणाची कार्याध्यक्ष, शिक्षण विभाग प्रमुख आणि मध्यवर्ती वितरण कार्यवाह इथपर्यंत पोहोचला.

खरंतर आम्ही दोघीही एकाच वेळी मध्यवर्तीच्या कामात आलो. माझ्यावर पंचायत पेठांची जबाबदारी आली. माझी ही नवीन जबाबदारी पेलताना पंचायत पेठेच्या नवीन कल्पना, नवीन उत्साह ह्या सर्वांसाठी मला ज्योतीची विलक्षण साथ लाभली. किती आणि काय काय कामे केली त्याला गणती नाही.

वानगीदाखल कायम लक्षात राहिलेला एक उपक्रम म्हणजे अलिबाग जवळील नागावच्या छोट्याशा गावात

आयोजित केलेली विद्यार्थी पंचायत पेठ. त्यावेळी पंचायत पेठा फक्त मुंबई, ठाणे इथे व्हायच्या. विद्यार्थी पेठा संस्थेचे भौगोलिक विभाग आपापल्या विभागात आयोजित करायचे, शैक्षणिक साहित्य आणि थोडेफार इतर काही लागणारी उत्पादने घेऊन ह्या विद्यार्थी पेठांचे आयोजन व्हायचे. ज्योतीची संवेदनशीलता अगदी लक्षात येण्यासारखी. आलिबाग जिल्ह्यातील नागाव जवळील अक्षी गावात तिचे घर होते. त्यानिमित्ताने तिचे तिथे जाणे, तिथल्या परिस्थितीचे अवलोकन, तिथली आर्थिक क्षमता ती बघत होती. तेथील दुर्बल ग्राहक वर्गाला आर्थिकदृष्ट्या पेलेल असे शैक्षणिक साहित्य, शैक्षणिक उत्पादने घेऊन अंधेरी-जोगेश्वरी विभागाने नागावला पेठ भरवली. त्यासाठी ज्योतीने, तिच्या यजमानांचे ऑफिस, गाडी, तिचे अक्षीचे घर आमच्या स्वाधीन केले. प्रचंड उत्साह, उर्जा, कामाचे नियोजन कशातही उणिव ठेवली नाही. ह्या विद्यार्थी पेठेत येणाऱ्या मुलांच्या चेहऱ्यावरचा आनंद बघून तिने म्हटलेले शब्द आजही आठवतात. आपण एरवी ज्यांच्यासाठी करतो त्यांच्याकडे सगळेच आहे, पण ५ रुपयाचे पेन घेताना मुलांच्या चेहऱ्यावरचा आनंद मला तृप्त करून गेला. सगळे कष्ट भरून पावले. अशी ही ज्योती! किती जणांना तिने किती दिले त्याचा हिशोब नाही. ह्या हाताचे, त्या हाताला कळू न देण्याचा तिचा स्वभाव अखेरपर्यंत तसाच राहिला. पंचायत पेठेचा सगळा उपक्रम झाला की अगदी न चुकता माझ्यासाठी एक साडी भेट द्यायची. हे ठरलेले. म्हणायची, वर्षभर एवढा छान उपक्रम करतेस त्याचे एक छोटेसे कौतुक माझ्याकडून.

ज्योती दूधाचा मसाला अतिशय उत्तम करायची. असा कुठेही मिळणार नाही. अंधेरी-जोगेश्वरी विभागाच्या विभागीय वाटपासाठी ज्योतीने केलेल्या दूध मसाल्याला प्रचंड मागणी असायची. आम्ही गमतीने म्हणायचो की दूध मसाल्याचा व्यवसाय तू सुरू कर, बाजारातील सगळ्या उत्पादकांना मागे टाकशील. आमचे कित्येक कार्यकर्ते लक्षात ठेवून या दूध मसाल्याची मागणी करायचे.

ग्राहक भवनला रोज सकाळी ती हजर व्हायची. मग

दुपारी घरी जाऊन परत कामावर हजर. अक्षरशः नोकरी सोडल्यावर एमजीपी हे तिचे दुसरे घर झाले होते. मुंबई वितरण केंद्र आदर्श करायचे ह्याचा ध्यास तिने घेतला होता. अगदी हिशोबापासून ते गोडावून व्यवस्थापन, वाटपातील सुटसुटीतपणा, सदस्यांचे नूतनीकरण ह्या सर्वात तिने लक्षणीय बदल केले. साठवणुकीच्या वस्तूंची मागणी मार्च महिन्यात एप्रिलसाठी घेतली तर जे संघ मार्चला बंद होतात त्यांना एप्रिल महिन्यात पुरवठा करणे गैरसोयीचे होते. त्यासाठी संपूर्ण नूतनीकरणाची पध्दत बदलली गेली. आता जानेवारी आणि फेब्रुवारीत दोनदा नूतनीकरण होते आणि जे सदस्य नूतनीकरण करत नाहीत, त्यांच्यासाठी एप्रिलचे मागणीपत्रक ओपन होत नाही, असा अत्यंत सोयीचा बदल कोरोनांतर केला गेला, ह्याचे श्रेय ज्योतीला जाते. असे अनेक बदल करण्यासाठी ती सतत धडपडत होती.

हे सगळे करत असताना तिच्यावर घरच्याही जबाबदाऱ्या होत्याच, त्याही तिने उत्तम सांभाळल्या. अगदी शेवटी आजारी असताना सुद्धा तिच्या मोठ्या नातीचे अमेरिकेत कॉन्व्होकेशन होते, त्यासाठी ती जाऊन आली आणि त्याचे वर्णन मी तिच्या तोंडून भरभरून ऐकले. आजारी असतानाही संस्थेबद्दलची कळकळ कायम होती. अगदी डिसेंबर महिन्यात सभासदांचे नूतनीकरण करायचे आहे ह्याची आठवण तिने अक्षयला करून दिली. सभासदांनी NACH System स्विकारावी ह्यासाठी तिने जिवाचे रान केले.

असे झपाटलेपण आता अनुभवता नाही येणार आणि आठवणीही पुसता नाही येणार. एमजीपी तिचा श्वास होता. खऱ्या अर्थाने तन, मन, धन असे तिने सर्व आपल्या संस्थेला दिले. असंख्य आठवणी पिंगा घालतात.

जिथे कमी तिथे ज्योती हे समिकरण ठरलेले. मुंबई वितरणात आम्ही दोघी एकाच वेळी कार्यरत होतो. किती धडपडलो, कशाकशातून गेलो, कधी किती कठोर निर्णय आणि अडचणींचा सामना केला! पण त्यातही विचाराशी प्रामाणिक आणि वेळप्रसंगी डगमगून न जाता ठाम उभे राहण्याचा तिचा स्वभाव कधीही विसरता येणार नाही.

ज्योतीचे टापटीप राहणे, कलात्मक दृष्टी! कधीही घरी गेले की सर्वप्रथम लक्ष वेधून घ्यायची ती दारापुढची सुबक रांगोळी. अतिशय अभिरुची संपन्न असे तिचे घर डोळ्यासमोर येते आणि विलक्षण उदास वाटते.

ज्योती गेलेली नाही. विस्मृतीत तर कधीच जाणार नाही. तिच्या कार्यातून तिचा वावर सतत जाणवत राहिल.

– अनुराधा देशपांडे, कार्योपाध्यक्ष

जुनी मैत्री

ज्योती मोडक म्हणजे पूर्वाश्रमीची स्नेहलता पटवर्धन. ती आणि मी अंधेरीला टाटा कंपाउंडमध्ये एकाच बिल्डिंगमध्ये राहायचो. साहजिकच आमची मैत्री होती. केवळ घरच नाही तर पार्ले टिळक विद्यालय आणि मिठीबाई कॉलेज हे आमच्यामधील समान धागे होते. जिच्याजवळील गॅलरीत आम्ही खूप गप्पा मारायचो. अशा गप्पा आम्हां दोघींना खूप आनंद आणि समाधान देऊन जायच्या. ११वीच्या बोर्डाच्या परीक्षेला माझ्यासाठी ती डबा घेऊन आली होती. आमच्यात तीन वर्षांचा फरक. त्यामुळे मी पाहिलीत शाळेत पाऊल ठेवले तेव्हा ती चौथीत होती. मी कॉलेजच्या फर्स्ट इयरला तर ती सिनियरला. मला कॉलेजचा पहिला दिवस अजूनही चांगला आठवतोय. मला म्हणाली, चल बरोबरच जाऊ. कॉलेजजवळ पोहोचताच जिकडे तिकडे गर्दीच गर्दी. त्याकाळी विद्यार्थी गाड्या घेऊन मिठीबाई कॉलेजला यायचे. श्रीमंत गुजराती बहुल कॉलेज अशी ख्यातीच होती. त्या वातावरणाला मी नवखी तर ती सरावलेली. वडीलकीची ताईगिरी करत ती मला म्हणाली की, इथे फक्त गाड्या बघायच्या, गाडीवाले नाही. थोडक्यात कॉलेजमध्ये अभ्यासावर लक्ष केंद्रित करावे, ते भरकटण्याला खूप वाव आहे. अशी ती, काळजी घेणारी होती.

मुंबई ग्राहक पंचायतीच्या कामामुळे आम्ही परत एकत्र आलो. शाळेत लेक्चर असो की अल्प उत्पन्न गटासाठी वाटप असो, आम्ही दोघी एकत्र काम करायचो. विभागाच्या किंवा मध्यवर्तीच्या कोणत्याही कार्यक्रमात- ती आहे ना, मग काळजी नाही, अशीच सर्वांची भावना असायची. विभागाच्या ट्रीपमध्ये तिचा उत्साह भरभरून वाहणारा असायचा. अशा सर्वव्यापी ज्योतीला आदरांजली.

– मंगला गाडगीळ

हसतमुख ज्योती

ज्योती, होती म्हणताना अतिशय दुःख होत आहे. तिच्या आठवणी दाटून येत आहेत. ज्योतीचा व माझा परिचय अंधेरी विभागाच्या साप्ताहिक बैठकीत झाला. स्वेच्छानिवृत्ती घेतल्यावर आपणही ग्राहक चळवळीच्या उपक्रमात सक्रिय सहभाग घ्यावा असे वाटले. मी नवखी असूनही सर्वांनी मला आपलेसे केले. २०१२ मध्ये मी अंधेरी सोडून पनवेल

अरुण आपटे यांनी काढलेले चित्र

येथे रहावयास गेले. तरी माझे ग्राहक भवन अंधेरी येथे येणे होत असे. अश्यावेळी उशीर झाला की ज्योतीचे घर माझे दुसरे माहेरच होते. कार्यकर्ता कसा असावा हे ज्योतीकडे पाहून शिकले. शिक्षण विभागाच्या शिबिरासाठी/ कार्यक्रमासाठी तिच्या बरोबर अनेक ठिकाणी गेले. खूप शिकता आले. संस्थेतील

कार्यक्रमाची तयारी करताना तिचा उत्साह घरातील कार्यक्रम असल्यासारखा असे. शैक्षणिक साहित्याचा स्टॉल काही वर्ष दादर पंचायत पेठेत, अलिबाग नागांव, अंधेरी येथे चालविला त्यावेळी पेठेत ठेवण्यासाठी शैक्षणिक साहित्याची जमवाजमव, खरेदीसाठी घावूक बाजारात तिच्या बरोबर जाऊन वस्तू निवडताना तिचा चोखंदळपणा, निरीक्षण वृत्तीचा प्रत्यय येत असे. ज्योतीच्या सहवासात राहून तिच्या स्वभावाच्या अनेक पैलूंची ओळख अनेकांना आहेच. तिच्या भावूक स्वभावाचा एक अनुभव.

प्रकाश मोडक यांना काही वर्षापूर्वी अचानक घशाचा-आवाजाचा त्रास होत होता औषधोपचार चालू होते. सहज मी आमच्या सोसायटीतील डॉ. परीक यांना भेटण्यास सुचविले. उपचारानंतर श्री. प्रकाश यांना गुण आला. काही महिन्यांनंतर पेढ्यांचा पुडा व चांदीची सुबक गणपतीची मूर्ती घेऊन आम्ही डॉ. परीक यांच्या दवाखान्यात गेलो. तिने ती मूर्ती टेबलावर ठेवून त्यांना नमस्कार केला. पेढा दिला. थोडावेळ डॉक्टरांना काही कळना. अनेक पेशंटच्या व्यापात त्यांना काही आठवत नव्हते. त्यांना आठवण करून द्यावी लागली. अशी ही आपली भाबडी भावूक ज्योती!

एकाच वर्षी तिला व मला संस्थेचे पुरस्कार मिळाले. मला पुरस्कार मिळाल्याचा माझ्यापेक्षा तिलाच

जास्त आनंद झाला. जेवढी कणखर तेवढीच निःस्वार्थी, निगर्वी व्यक्तिमत्त्व. मी स्वतःला भाग्यवान समजते अशी मैत्रीण, धाकटी बहीण मला लाभली. घरातील अडचणीवर हसतमुखाने मात करणारी, परोपकारी, संस्थेच्या कामात तन, मन, धन अर्पून काम करणारी ज्योती! हसतमुख ज्योती. अशी कितीतरी तिची रूपे. तिच्या आता फक्त आठवणी उरल्यात.

– शैलजा आपटे

उत्साही आणि सुसंस्कृत स्मृतींना वंदन!

मोडक वहिनी गेल्याचे वृत्त समजल्यावर मन काही काळ गलबललं. गेले वर्षभर त्या दुर्धर आजाराशी झगडत होत्या आणि त्याच काळात त्या परदेशात मुलीकडे जाऊन आल्याच समजलं तेव्हा अवाक् झालो.

त्याच जिद्दीने त्यांनी आपलं योगदान संस्थेला दिलं आणि आपला ठसा उमटविला. पण जाणं अकालीच! पंचायतीसारख्या स्वयंसेवी संस्थेला हा आघातच. कुटुंबावर तर कुऱ्हाड कोसळणं. पोकळी ही पोकळीच रहाते. ज्योत पंचतत्वात विलीन होते.

वहिनींच्या उत्साही आणि सुसंस्कृत व्यक्तिमत्वाला हात जोडून वंदन.

– कमळाकर पेंडसे

प्रिय ज्योतीस

तू गेलीस कळले, अन् एकदम भूतकाळात शिरले. तू स्वेच्छानिवृत्ती घेतलीस, तेव्हा मी म्हणाले, आता तू सागर संघात सभासद म्हणून तुझे नाव घाल. सासूबाईंना आता काम झेपणार नाही. त्यांनीही होकार दिला आणि तू सभासद झालीस. दर मासिक बैठकांना, विभागाच्या साप्ताहिक बैठकांना आपण भेटत राहिलो. पंचायतीचे कार्यक्रम, बैठका, मेळावे ह्यांना जाऊ लागलो. तू शिबिरांना जात राहिलीस. आपण संघ उघडायला जात होतो. मुलांसाठी, तरुणांसाठी, संघप्रमुखांसाठी कार्यकर्त्यांसाठी शिबिरांचे आयोजन करित होती. माझ्या पथनाट्यात तू भाग घेत होतीस. अनेक महिला मंडळे, संस्थांमध्ये, आपण निरनिराळे ग्राहक प्रबोधनाचे कार्यक्रम घेत होतो.

पर्यावरणपूरक गणपती उत्सव स्पर्धेत आपण परीक्षक म्हणून गेलो होतो- तुझ्या कार्याचे वारू दौडत राहिले. विभागाबरोबरच तू मध्यवर्तीच्या कामात सहभागी झालीस. तुझ्या गुणांना तेथे खरी संधी मिळाली.

माझ्यावर झालेल्या मोठ्या आघातावर तू फुंकर मारायला धावलीस. पुन्हा घराबाहेर पडून काम करायला तू मदतीचा हात दिलास- हे कसं विसरू?

तू कामात इतकी रूतत गेलीस की, घरच्यांनी तुला वेळोवेळी सावध करण्याचा; तसेच शरीराने दिलेल्या संकेताकडे तू साफ दुर्लक्ष केलेस आणि अगदी नाईलाज झाला तेव्हा तू थांबलीस, ती कायमची.

– नीला म्हात्रे

स्नेहबंध

माझी अगदी जिवाभावाची, माझ्या सर्व सुखदुःखाच्या प्रसंगी माझ्याबरोबर असणारी, कौटुंबिक जिवाळ्याने जोडली गेलेली सखी, ज्योती आता माझ्याबरोबर नाही हे पटवून घेणे खूपच कठीण जातंय.

गेली अनेक वर्षे संस्थेच्या तसेच विभागाच्या अनेक उपक्रमात आम्ही एकत्र काम केले. त्यातून जोडले गेलेले हे स्नेहबंध. ते यापुढेही असेच तिच्या सुखद स्मृतीत जोडून राहतील.

ओम् शांती

– सविता दोंडे

जिव्हाळा आणि धडाडी

ग्राहक भवन येथे प्रवेश करताच ऑफिसच्या केबिनमध्ये एक प्रसन्न आणि भारदस्त व्यक्तिमत्त्व नजरेस पडत असे... कार्यकर्ती ज्योती मोडक. प्रत्येक काम अतिशय जबाबदारीने निभावत कार्यकर्ता कसा असावा याचे एक उत्तम उदाहरण ज्योती यांनी आपल्यासमोर ठेवले आहे.

शिक्षण विभागातून ज्योती आम्हा कार्यकर्त्यांच्या जास्त संपर्कात आल्या. यातून ग्राहक जागरूकता हा संस्थेचा मुख्य उद्देश कसा पुढे न्यावा यासाठी लिहीते बोलते होण्याचे संस्कार कार्यकर्त्यांवर होत गेले.

कार्यक्रमाचे किंवा शिबिराचे आयोजन करताना त्यांचा उत्साह दिसून येत असे. दिवसभराचे शिबिर असले की, दुपारी जेवणाची ऑर्डर दिलेली असे. परंतु त्यांच्या पोतडीतून त्यांनी स्वतः घरी घातलेले लोणचे किंवा एखादा चटकदार पदार्थ हळूच बाहेर निघून सर्वांच्या ताटात पडत असे.

२०२२ सालात संस्थापक मधुकर मंत्री यांच्या जन्मशताब्दीनिमित्त कार्यक्रमाचे आयोजन करताना त्यांनी

आपला बराच वेळ देऊन कार्यक्रम कसा नीट पार पडेल यासाठी प्रयत्न केले होते. अशा अनेक कारणांनी ज्योती मोडक आम्हा कार्यकर्त्यांच्या कायम लक्षात रातील.

– रंजना मंत्री

ज्योती ताई, एक वेगळंच रसायन

एक आठवण- आपल्या One station one product याचा स्टॉल आपण अंधेरी रेल्वे स्थानकावर प्लॅटफॉर्मवर उभा केला व त्या अंतर्गत आपण आपले ग्राहक पंचायतीचे काही जिन्नस विक्रीसाठी ठेवले. त्यावेळी एके दिवशी सकाळी एका महिलेने ग्राहक पंचायतीचे बरेच सामान घेतले. नंतर तिखट पॅकेट त्यांनी पाहिले व म्हणाल्या की, मला दोन पॅकेट्स तिखट द्या. मी त्यांना एक नवीन wrapper चे पाकीट व दुसरे आपल्या पंचायतीचे एक पाकीट दिले. त्या म्हणाल्या, मला दोन्ही पाकिटे एकाच पॅकिंगची हवी आहेत. मी म्हणालो, की दोन एकाच पॅकिंगची नाही आहेत. तर त्या थोडा विचार करू लागल्या. तेव्हा मी चटकन म्हणालो की, ताई तुम्हाला तिखट हवे की चकचकीत असलेली पॅकिंग? दोन्ही पॅकिंगचा मसाला सारखाच आहे. देवू का? त्या म्हणाल्या द्या!

ही सर्व गंमत व आमचा संवाद आपल्या ज्योती ताई ऐकत होत्या त्या मॅडम गेल्यावर माझी पाठ थोपटून माझे कौतुक करत म्हणाल्या की, देशपांडे, उत्तम मार्केटिंग करता!

Keep it up!! कधीही न विसरता येणारा हा प्रसंग

– राजेंद्र मधुकर देशपांडे
सुरेश स्मृती संघ, अंधेरी पश्चिम

आठवणी दाटतात.....

दुर्धर आजाराने गाठले, असे कळेपर्यंत संस्थेच्या कामात बुडून गेलेली ज्योती. संस्थेच्या वितरणापासून चळवळीपर्यंत सर्व प्रकारच्या आव्हानात्मक कामांना भिडणारी ज्योती. आपला ग्राहक संघ, अंधेरी विभाग, वितरण, चळवळ आणि मध्यवर्ती कार्यकारिणी अश्या सर्व पातळ्यांवर सारख्याच जबाबदारीने काम करणारी ज्योती. या सर्व प्रकारच्या बहुविध कामाचे संस्थेसाठी असणारे महत्त्व ओळखून उजवे-डावे न करता निष्ठेने कार्यरत राहणारी ज्योती. आपल्या सदस्यांसाठी 'उत्तम दर्जा, रास्त किंमत, योग्य वजन' या त्रिसूत्रीचे पालन व्हावे यासाठी जीवाचे रान करणारी ज्योती. इतके करूनसुद्धा दर्जाबाबत सदस्यांची तक्रार आली तर आत्म-परीक्षणास आणि सुधारणेचे प्रयत्न करण्यास तत्पर ज्योती. केवळ विमानतळावरील खास ग्राहकांसाठी नाही तर सर्वसामान्य ग्राहकांसाठीही 'दुहेरी - एमआरपी अभियान' पोटतिडीकेने चालवणारी ज्योती.

संस्थेच्या पारदर्शक आर्थिक व्यवहाराचा अभिमान बाळगणारी व त्यासाठी रात्रीचा दिवस करणारी ज्योती. अनेक सदस्यांनी म्हटल्याप्रमाणे, बिलांची रक्कम NACH द्वारे अदा व्हावी यासाठी स्पष्ट सूचना देणारी व ऑनलाईन सभेत शंका निरसन करताना समोरच्याचा मान राखून बोलणारी ज्योती. अनेक आघाड्यांवरची कामे करताना कधी काही राहून गेले तर त्यासाठी 'सॉरी' म्हणणारी ज्योती. अशी विविध जबाबदाऱ्या घेण्यास तयार आणि त्या पार पाडण्यात हुशार ज्योती.

इतके सगळे वर्षानुवर्षे ती करत राहिली, ते संस्थेचे नाव उज्वल असावे या एका ध्येयाने. या कामाचा स्वतःचे प्रतिमा संवर्धन - इमेज बिल्डिंग- करण्यासाठी यत्किंचित उपयोग जिने कधी केला नाही, अशा ज्योतीच्या स्मृतीस अभिवादन!

– वसुंधरा देवधर

उत्तम मार्गदर्शक

पालघर विभागात कार्यरत झाल्यावर अनेक कार्यकर्त्यांशी माझा संपर्क होता. शिक्षण विभागात काम करित असतांना अनुराधाताई नरसाळे आणि ज्योतीताई यांचा नेहमीच संपर्क असायचा. नवीन असल्यामुळे मी थोडे घाबरतच काम करित असे. नंतर जेव्हा पुढील काळात शिक्षण विभागाचे

प्रमुख पद ज्योती ताईना मिळाले आणि पालघर येथील शिक्षण विभागाच्या कामाने कळस गाठला. बोईसर, पालघर, केळवे व माहीम येथे शाळांत आम्ही सक्रीय झालो. अनेक नाविन्यपूर्ण उपक्रम त्याच्या काळात होत गेले. त्यांचे मोलाचे मार्गदर्शन पालघर विभागाला मिळत होते. सन २००५ च्या दरम्यान पालघरला नव्याने वितरण केंद्र उभे राहिले. शिक्षण विभागात ज्योतीताई समवेत काम करीत असल्यामुळे पुढे मी पालघर वितरणाचा कार्याध्यक्ष झाल्यावर मी बहुतेक वेळा त्यांचे मार्गदर्शन घेत असे. कारण त्या मला चांगला सल्ला व मार्गदर्शन करायच्या.

– विनय पाटील, पालघर

अगं मानसी!

नमस्कार ज्योती मॅडम,

सुवर्ण महोत्सवी, आर्थिक वर्षाच्या शेवटच्या दिवशी अंधेरी-जोगेश्वरी विभागाने ३१ मार्च २०२५ रोजी कर्मचारी आणि कामगार यांच्यासाठी एक आरोग्य शिबीर घेतले. विलेपार्ले पश्चिम येथील नानावटी हॉस्पिटलच्या सहकार्याने हे शिबीर आयोजित केले होते. त्यावेळी संस्थेच्या कार्यवाह म्हणून सकाळपासून ग्राहक भवनला हजर होता. सगळ्यांचे चेकअप व्यवस्थितपणे पार पडले. तो दिवस शेवटचा तुम्हाला पाहिल्याचा. त्यानंतर तुमची तब्येत बिघडली आणि तुम्ही ग्राहक भवनला आला नाहीत. तुमच्या आजारपणात मी तुम्हाला बघायला देखील येऊ शकले नाही, त्याची खंत अजूनही मला वाटते.

मला आठवतंय मी तुमच्याशी फोनवर बोलायचे, तेव्हा मी तुम्हाला म्हटलं देखील मला तुम्हाला भेटायला यायचे आहे. पण तुम्ही मला सांगितले की मानसी मला जरा बरं वाटलं की, तू मला भेटायला ये. तुला मला बघायचेच आहे ना, तर मी तुला माझा फोटो पाठवते, तो तू बघ. आणि कोणालाही तो दाखवू नको, असे सांगून त्यांनी मला त्यांचा फोटो पाठवला. त्यांना फोटोत पाहून खूप गहिवरून आलं.

त्या त्यांच्या मुलीकडे बाहेरगावी जायच्या, तेव्हा आमचे कामानिमित्त फोनवर बोलणं व्हायचं. त्या तिकडून मिस्टरांना सांगून मिनिट्स पीडीएफ करून मला पाठवायच्या. ती पीडीएफ मी इथे टाईप करून त्यांना पाठवायची. मी म्हणायचे, त्यांना की मॅडम, तुम्ही मुलीकडे जाता तिथे

देखील एमजीपीची कामे करता?

आजारपणात देखील तुम्ही कामे थांबवली नाहीत.

कामात माझं काही चुकलं तरी कधी ओरडून बोलल्याचं मला आठवत नाही. उलट समजावून सांगायचा अगं मानसी.... आता ही आपलेपणाची हाक कधीच ऐकू येणार नाही, याचं दुःख कायम राहिल. तुमची आठवण येत नाही असा एक दिवसही जात नाही.

– मानसी जाधव

मायाळू मार्गदर्शक

जेव्हा मी शिक्षण विभागात काम करायला आले, तेव्हा माझ्या प्रथम गुरू ज्योती मोडक होत्या. त्यावेळी त्यांनी प्रेमाने मला सांभाळलं. माझ्यासारख्या नव्या व छोट्या कार्यकर्तीला त्या ज्या आपुलकीने आणि प्रेमाने वागवायच्या ते मी कधीही विसरू शकणार नाही.

अशीच एक गोड आणि हळवी आठवण म्हणजे माझ्या आजारपणात जेव्हा मी हॉस्पिटलमध्ये अॅडमीट होते, तेव्हा त्यांनी माझी विचारपूस केली. त्यांच्या एका फोनमुळे मला बरंच बळ आलं.

– वृषाली आठल्ये

आमचे माहेरपण

अलिबाग पेठेच्या सुरुवातीच्या दिवसात आम्हा सर्व पेठ कमिटी, शिक्षण विभाग कमिटीतील कार्यकर्त्यांची ज्योतीताईनी स्वतःचा बंगल्यात राहण्याची, जेवणाची चोख व्यवस्था केली होती. पेठ सुरू होण्याआधी स्वतः जातीने तिथे जाऊन साफसफाई करून घेतली होती. त्यावेळी आम्ही सर्वांनी अगदी माहेरपणच अनुभवलं होतं.

दूरदर्शनवरील 'जागो ग्राहक जागो' या आपल्या कार्यक्रमात मी आणि ज्योतीताई एकत्र होतो... त्यावेळी मी प्रथमच शूटिंगमध्ये सहभागी होत असल्यामुळे मला थोडं टेन्शन होतं, पण ज्योती ताईनी धीर दिला. कोणतेही काम त्या झोकून देऊन करत.

– अनघा आचरेकर

बालदूत

मार्च २०२६

सुरक्षित खरेदी आणि आपण

• नेहा जोशी

“ आपल्या घरातील बालग्राहकांसाठी हे खास सदर. लहानांनी हे वाचून मोठ्यांशी चर्चा करावी किंवा मोठ्यांनी लहानांना वाचून दाखवत गप्पा माराव्या, असे लेख या सदरात वाचायला मिळतात.

”

हॅलो माझ्या छोट्या बालमित्रांनो, आज मी तुम्हाला एक मोष्ट सांगणार आहे. ही मोष्ट आहे फार फार वर्षांपूर्वीची एका लढवऱ्या वकिलाची! साधारण १९६०-१९६१ मध्ये ते हार्वर्ड युनिव्हर्सिटी येथे कायद्याचे विद्यार्थी होते तसेच हार्वर्ड लॉ रेकॉर्डचे संपादक होते. संपादक असताना त्यांनी ‘अमेरिकन कार्स : डिझाईनड फॉर डेथ’ हा लेख लिहिला होता. या लेखामध्ये त्यांनी वाहन उत्पादकांनी सुरक्षिततेपेक्षा कारच्या देखणेपणाला प्राधान्य दिल्याचा मुद्दा उचलून धरला. हा लेख अतिशय व्दरमवीत होता. कारण त्या काळात अमेरिकेमध्ये रक्ते अपघातांमधील मृत्यूदर लक्षणीयवित्या वाढला होता. अनेक वर्षे अपघातांच्या चौकशीत केवळ चालकाची चूक हाच मुख्य मुद्दा मानला जात होता. वरील लेखात या वकिलांनी असे म्हटले की अनेक अपघात प्रकरणांत गाड्यांमधील त्रुटीही कारणीभूत असू शकतात केवळ चालकाला दोष देणे योग्य नाही. या धाडसी वकिलांचे नाव रॉल्फ नादर! या विषयातील नादर यांच्या रसामुळे त्यांच्याकडे त्यावेळी कामगार व्दात्याचे सहाय्यक सचिव असलेल्या डॅनियल पॅट्रिक मॉयनिहॅन यांचे लक्ष गेले आणि त्यांनी नादर यांची

महामार्ग सुरक्षेसाठी सल्लागार म्हणून नियुक्ती केली. नादर यांना तत्कालीन सरकारसमोर या विषयावर अहवाल तयार करण्याची जबाबदारी देण्यात आली. या कामातूनच रॉल्फ नादर (Ralph Nader) यांचे ‘अनसेफ अॅट एनी स्पीड’ (Unsafe at Any Speed: The Designed-In Dangers of the American Automobile) हे १९६५ मध्ये पुस्तक तयार आणि प्रकाशित झाले. हे पुस्तक वाहन उद्योगाच्या इतिहासातील एक अत्यंत प्रभावी पुस्तक मानले जाते. या पुस्तकाने अमेरिकन ऑटोमोबाईल उद्योगाला हादरवून सोडले होते आणि सुरक्षिततेच्या नियमांमध्ये क्रांती घडवून आणली होती.

या पुस्तकात नादर यांनी डेट्रॉईटमधील संपूर्ण वाहन उद्योगावर टीका केली, परंतु विशेषतः जनरल मोटर्स (General Motors / GM) आणि त्यांचे शीवरले कॉर्वेअर (Chevrolet Corvair) मॉडेल विशेष टीकेचे लक्ष्य ठरले. त्यांनी या कारला ‘द वन-कार अॅक्सीडेंट’

सौजन्य - Canva AI

[एक-कार अपघात] असे संबोधले. त्यांनी स्पष्ट केले की, या कारच्या मागील बाजूचे स्वरपेंशन (swing-axle rear suspension) संदोष असल्यामुळे, वळणावर कार पलटी होण्याची दाट शक्यता असते.

नादर यांनी असा आरोप केला की, कार कंपनी सीटबेल्ट्स, सुरक्षित डॅशबोर्ड्स किंवा मजबूत छप्पर यांसारखे सुरक्षा फीचर्स लावायला टाळाटाळ करतात, कारण यामुळे कारची किंमत वाढेल. त्यांनी स्पष्ट केले की, या कारच्या मागील बाजूचे स्वरपेंशन (swing-axle rear suspension) संदोष असल्यामुळे, वळणावर कार पलटी होण्याची दाट शक्यता असते. १९६१ पासून कॉर्वेअरविकेदर न्यायालयीन वाद सुरू होते. एका महिलेने कॉर्वेअर उलटल्याने तिचा हात ममावला गेला आणि तिने असुरक्षित व्हीयव्हीम डिझाइनबद्दल GM वर वदतला दादरल केला. हा वदतला न्यायालयाबाहेर मिटवण्यात आला, परंतु अशा प्रकारचे इतर अनेक वदतलेही दादरल झाले. १९६७ पर्यंत सुमारे १५० वदतले GM विकेदर कॉर्वेअर संदर्भात दादरल झाले होते. त्यापैकी बरेच वदतले न्यायालयाबाहेर मिटवले गेले, तर काही प्रकरणांत GM ला न्यायालयीन विजयही मिळाला. नादर यांनी ह्युइक रोडमास्टर (Buick Roadmaster) आणि फोर्ड (Ford Mustang) यांसारख्या इतर गाड्यांतील समस्या निदरनिास आणल्या. त्यांनी सांगितले की व्हीयव्हीम व्हील डिझाईन संदोष असल्यामुळे चालकाला गंभीर इजा होऊ शकते. तसेच निकृष्ट एवझॉक्ट प्रणाली आणि चुकीच्या कार इंजिनीअरिंगमुळे निर्माण होणारे अनावश्यक प्रदूषण हा मुद्दा देवद्रील त्यांनी अधीरेविरत केला. नादर यांनी असा आरोप केला की, कार कंपनी सीटबेल्ट्स, सुरक्षित डॅशबोर्ड्स किंवा मजबूत छप्पर यांसारखे सुरक्षा फीचर्स लावायला टाळाटाळ करतात, कारण यामुळे कारची किंमत वाढेल. त्याकाळी मानले जायचे की, अपघात चालकाच्या चुकीमुळे (Driver Error) होतात. पण नादर

यांनी विकेदर केले की, अनेक अपघात हे कारच्या संदोष डिझाईनमुळे होतात. हे पुस्तक प्रकाशित झाल्यानंतर, कॉर्वेअर बनवणाऱ्या जनरल मोटर्स कंपनीने राल्फ नादर यांची हेरठिरी करण्याचा प्रयत्न केला, पण नादर झुकले नाहीत. त्यांनी उघडपणे कंपनीचा पर्दाफाश केला. थोडक्यात सांगायचे तर, राल्फ नादर यांनी ग्राहक उद्योगाला 'ग्राहक सुरक्षेला सर्वोच्च प्राधान्य' द्यायला भाग पाडले.

या पुस्तकामुळे अमेरिकन संसदेत वदळबळ उडाली आणि १९६६ मध्ये 'नॅशनल ट्रॅफिक अँड मोटर व्हेईकल सेफटी अँक्ट' (National Traffic and Motor Vehicle Safety Act) पास झाला. यामुळे कारमध्ये सीटबेल्ट, सुरक्षित काचा आणि इतर सुरक्षा उपाय अनिवार्य झाले. या पुस्तकामुळे अमेरिकेत NHTSA (National Highway Traffic Safety Administration) यांसारख्या संरकारी संस्थांची स्थापना झाली, ज्या सुरक्षिततेच्या नियमांची अंमलबजावणी करतात. तसेच सामान्य नागरिकांमध्ये कारच्या सुरक्षेविषयी जागरूकता निर्माण झाली. पुढे यातून मोठी ग्राहक चळवळ उभी राहिली. याच दरम्यान १९६२ मध्ये अमेरिकेचे तत्कालीन अध्यक्ष जॉन एफ. केनेडी यांनी १५ मार्च १९६२ रोजी अमेरिकन कॉंग्रेसमध्ये ग्राहकांच्या हक्कांबद्दल ऐतिहासिक भाषण दिले होते, ज्याची देवदल घेत १९८३ पासून या दिवशी हा दिवस 'जागतिक ग्राहक हक्क दिन' म्हणून साजरा करण्यास सुरुवात झाली.

ही गोष्ट आता तुम्हाला सांगण्याचे कारण असे की यावर्षी १५ मार्च २०२६ची कॅलेंडर इन्टरनॅशनलने जाहीर केलेली थिम आहे 'सेफ प्रॉडक्ट्स कॉन्फिडन्ट कॅलेंडर'. ग्राहकांना असलेला सर्वात महत्वाचा हक्क आहे वस्तू आणि सेवा वापरताना ग्राहकांची सुरक्षितता! त्यावेळी नादर ह्यांनी वेळीच आवाज उठवला म्हणून आज आपण सुरक्षित कारमधून प्रवास करत आहोत.

आपल्या सुरक्षिततेसाठी अनेक संरकारी

आस्थापना अनेक मानके (standards) ठरवितात आणि सर्टिफाइड ब्रीदचिन्हे, लोमोज त्या त्या वस्तूंना दिली जातात. उदाहरणार्थ १४ वर्षांपर्यंतच्या मुलांची खेळणी, हेल्मेट, क्रिटल वॉटर फ्लास्क, स्पोर्ट क्षूज यावर ISI मार्क बंधनकारक आहे. आता तुम्ही मुले ज्यावेळी खेळणी किंवा तत्सम खरेदी कराल तेव्हा हा ISI मार्क नक्की बघा. पुढे हा ISI मार्क चेहरेफाय करण्यासाठी आई- बाबांच्या मोबाईलमध्ये BIS CARE APP डाउनलोड करा. त्यावर मार्क वरील लायसन्स नंबर घालून उत्पादकाची सत्य माहिती वाचून खात्री करून घ्या की ISI मार्क खरे आहे.

तसेच बंद पाकिटातले खाद्यपदार्थ खरेदी

करतांना त्यावरील माहिती एकसपायवी तावीख, पोषण मूल्ये मुख्य म्हणजे सर्व्हीम पोर्शन म्हणजेच ती पदार्थ ब्रेड, चॉकलेट, कोल्ड ड्रिंक एका वेळेस किती खेवत करायचे हे दिलेले असते. ज्यामुळे तुमचे आरोग्य सुरक्षित राहील. काही ऑलर्जी घटक असतील तर तेही आवजून खाण्याआधी वाचा.

सुरक्षित उत्पादने देणे हे जसे उत्पादकाचे कर्तव्य आहे, त्याप्रमाणेच उत्पादने वापरतांना त्यांची संपूर्ण माहिती घेऊन मग त्यांचा वापर होणे ही आपली जबाबदारी आहे.

तुमची मेहा ताई

स्नेहालय संस्थेला भेट

• वर्षा भुर्के, ठाणे विभाग

ठाणे विभागातर्फे सामाजिक बांधिलकीच्या जाणिवेतून 'सेतु बांधा रे' उपक्रमात स्टॉल असलेल्या अहिल्यानगर येथील स्नेहालय संस्थेबद्दल अधिक जाणून घेण्यासाठी सभासदांची संस्था भेट ३१ जानेवारी व १ फेब्रुवारी या दिवशी आयोजित केली होती.

वंचित व दुर्बल घटकांसाठीच संस्थेचे कार्य व विविध उपक्रम बघून सर्वजण स्तिमीत झाले. स्नेहालय संस्थेचे संस्थापक डॉ. गिरीश कुलकर्णी यांनी वेळ काढून आमच्याशी संवाद साधला.

त्यावेळी वर्षा भुर्के यांनी आपल्या संस्थेचे कार्य व विविध विभागातील उपक्रम यांची माहिती सांगितली.

विभागाच्या अध्यक्षा मीनल टिपणीस आणि कार्याध्यक्ष हिरा अकोलकर याही या उपक्रमात सहभागी झाल्या होत्या.

वाणगावला ग्राहक प्रबोधन

• मंगला गाडगीळ, शिक्षण विभाग प्रमुख

सोमवार, २ फेब्रुवारी रोजी वाणगाव (पालघर) येथील जेएम ठाकूर हायस्कूल आणि ज्युनियर कॉलेज आयोजित महिला मेळाव्यात मुंबई ग्राहक पंचायतीस आमंत्रित केले होते. या कार्यक्रमात वैशाली पारवेकर उपस्थितांना मार्गदर्शन करण्यासाठी गेल्या होत्या. त्यांनी उपस्थितांना सिल्क साडीसाठी सिल्क मार्क आणि सोने खरेदीमध्ये हॉल मार्क या दोन मुद्यावर मुख्यत्वेकरून प्रबोधन केले. या शिवाय ISI, CRS, Fortified food, fssai या मानक

चिन्हांविषयी माहिती दिली. साधारण ९० ते १०० महिला उपस्थित होत्या. त्या शिवाय शाळा आणि कॉलेजच्या शिक्षिका देखील होत्या.

जेएमटी संस्थेचे विश्वस्त श्रीमती ठाकूर आणि शाळेच्या मुख्याध्यापिका श्रीमती साळवी यांचे कार्यक्रमाच्या आयोजनात सहकार्य लाभले.

आपली आर्थिक कुंडली समजून घ्या

• अभय दातार

मित्रांनो, आर्थिक वर्ष २०२५-२०२६ जवळजवळ संपले आहे. आता आपली मिळकत, गुंतवणूक, भांडवली नफा, कापलेला टीडीएस इत्यादींचा आढावा घेण्याची वेळ आली आहे. आपण स्वतः आपले आयकर विवरणपत्र भरत असो किंवा आपला कर सल्लागार हे काम करत असो, एक सूत्र करदाता म्हणून आपल्याला आपली आर्थिक कुंडली माहित असणे आवश्यक आहे. त्यामध्ये आलेला तपशील योग्य आहे की त्यात काही त्रुटी आहेत, ते आपण तपासले पाहिजे. हे समजण्यासाठीचे उत्तम साधन म्हणजे AIS (Annual Income Statement) अर्थात वार्षिक उत्पन्न विवरणपत्र. हे विवरणपत्र आयकर विभागाच्या ई-फायलिंग पोर्टलवर, म्हणजेच <https://www.incometax.gov.in/iec/foportal/> येथे उपलब्ध आहे. हे पोर्टल तुमच्या सर्व प्रश्नांसाठी, शंकांसाठी, आयकर विवरण पत्राचे ई-फायलिंगसाठी, तसेच ज्येष्ठ नागरिकांसह इतर करदात्यांना मिळणाऱ्या विविध सवलतींबद्दल जाणून घेण्यासाठी अतिशय उपयुक्त आहे.

यासाठी एकदाच नोंदणी करायची प्रक्रिया खूप सोपी आहे. त्यात तुम्हाला तुमचा पॅन क्रमांक युजर आयडी म्हणून टाकावा लागेल, इतर काही संबंधित माहिती विचारली जाईल आणि पासवर्ड तयार करण्यास सांगितले जाईल. बस इतकेच. त्यानंतर, पोर्टलवर AIS टॅब निवडा आणि आवश्यक ते आर्थिक वर्ष निवडून AIS ची पीडीएफ डाउनलोड करा. तुम्ही नियमितपणे आयकर विवरणपत्र दाखल करत असाल तर तुम्हाला आर्थिक वर्ष (Financial Year) आणि मूल्यांकन वर्ष (Assessment Year) या संकल्पनांची माहिती असेलच. मूल्यांकन वर्ष हे नेहमी पुढील आर्थिक वर्ष असते. उदाहरणार्थ, जर आर्थिक वर्ष २०२४-२०२५ असेल, तर मूल्यांकन वर्ष २०२५-२०२६ असेल. आयकर विभागाकडून आर्थिक वर्षाला 'मागील वर्ष' (Previous Year) असेही संबोधिले जाते.

AIS ही फॉर्म 26A मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे एक सर्वसमावेशक माहिती आहे (हा 26A फॉर्म देखील पोर्टलवर उपलब्ध आहे), तर TIS (Taxpayer Information Summary), म्हणजे करदात्याच्या त्या वर्षातील आर्थिक व्यवहारांचा सारांश आहे. यामध्ये पगार, लाभांश, ठेवींवरील व्याज आणि व्यावसायिक उत्पन्न या

चार प्रमुख श्रेणींमध्ये माहिती मिळते. ज्या श्रेणीवर आपण क्लिक करू, त्या श्रेणीत उपलब्ध असलेली सर्व माहिती आपल्यासमोर येते. हे विवरणपत्र देखील AIS टॅबखाली उपलब्ध आहे.

तुम्ही अखड नीट पाहिले, तर मी त्याला आपली 'आर्थिक कुंडली' का म्हणत आहे ते तुमच्या लक्षात येईल. पगार/निवृत्ती वेतन या उत्पन्नाव्यतिरिक्त, व्याज, लाभांश याद्वारे मिळालेले उत्पन्न, त्यातून कापून घेतलेला कर अर्थात TDS, बँक ठेवी, शेअर्स, म्युच्युअल फंडमधील गुंतवणूक, शेअर्स / म्युच्युअल फंड युनिट्सच्या विक्रीवरील अल्प-मुदतीचा तसेच दीर्घ-मुदतीचा भांडवली नफा (असल्यास), व्यावसायिक प्राप्ती इत्यादींचा तपशील संबंधित बँकांच्या आणि कंपन्यांच्या नावासकट दर्शविला जातो. त्यात आगाऊ कराचा भरणा, जास्ती कर भरला असल्यास मिळालेला परतावा देखील दाखवला जातो. तुम्ही याची पडताळणी करू शकता आणि काही विसंगती आढळल्यास आयकर अधिकाऱ्याकडे हा मुद्दा मांडू शकता. जर तुम्हाला काही व्यावसायिक प्राप्ती होत असेल, तर ती प्राप्ती योग्य आयकर कलमांतर्गत नमूद केली आहे किंवा नाही हे तपासले पाहिजे; कारण कर कापून घेणाऱ्या आस्थापनेने जर ती रक्कम एखाद्या वेगळ्याच कलमाखाली दाखवली असेल तर त्यावर वेगळ्या दराने TDS कापला जाऊ शकतो.

बँका, शेअर दलाल, म्युच्युअल फंड कंपन्या, इतर वित्तीय संस्था, TDS कापण्यासाठी जबाबदार असलेल्या संस्था/व्यक्ती इत्यादींकडून नियमितपणे विविध माहिती गोळा केली जाते आणि AIS द्वारे एकत्रित करून ती आपल्याला तपासणीसाठी उपलब्ध करून दिली जाते. परंतु असेही होऊ शकते की AIS मध्ये तुम्हाला अगदी अद्ययावत तपशील मिळणार नाही. याचे कारण काही संस्थांना आवश्यक माहिती अपलोड करण्यासाठी लागणारा वेळ. २०२५-२६ या आर्थिक वर्षासाठी साधारणतः जुलै २०२६ च्या पहिल्या आठवड्यापर्यंत असा अद्ययावत तपशील मिळू शकेल. तुम्ही एआयएस आणि टीआयएस पाहिजे तितक्या वेळा डाउनलोड करून सेव्ह करू शकता. खूप सविस्तर माहिती देणारे हे साधन नक्की वापरून पहा.

धगधगती उत्तरसीमा - गोरेगाव मेळाव्यात व्याख्यान

• स्वप्ना कुलकर्णी

‘हीच अमुची प्रार्थना अन् हेच अमुचे मागणे’ सर्वांनी एकमुखानी उत्साहात गात गोरेगावच्या वार्षिक मेळाव्याची सुरुवात झाली.

वल्लभ म्हापसेकर यांनी सुरेल गायन व बासरी वादन केले.

गोरेगाव विभागात वयाने आणि अनुभवाने मोठ्या असलेल्या तीन कार्यकर्त्यांचा सत्कार करण्यात आला. सगळ्यांचे लाडके शशिकांत साळवी, वय वर्षे ८१ पूर्ण, परंतु उत्साह १८ वर्षे वयाला लाजवेल असा! आदरणीय वसुंधराताई देवधर यांनी ७५ वर्षे पूर्ण केली. ग्राहक मासिकाच्या सल्लागार म्हणून त्या कार्यरत आहेत. गोरेगाव विभागाचे सहकार्यवाह चंद्रशेखर भोसले सर यांनी वयाची ७५ वर्षे पूर्ण केली. तसेच दुहीता फाऊंडेशनच्या नंदिनी सावे या आपल्या कार्यकर्त्या कॅसर पिडीत मुलांसाठी तसेच वंचितांसाठी काम करतात. त्यांचा ही सत्कार झाला.

नंतर पराग रेडकर यांनी ग्राहक विषयक प्रश्नमंजुषा घेतली आणि उपस्थितांचा उत्साह वाढला.

गोरेगाव विभागाचे अध्यक्ष शशिकांत साळवी यांनी प्रास्ताविक केले. त्यांनी आपल्या संस्थेचा कामाचा परिचय करून दिला.

नंतर प्रमुख पाहुणे ज्येष्ठ पत्रकार विनायक परब यांचे भारताची धगधगती उत्तरसीमा या विषयावर व्याख्यान झाले. त्यांनी आपल्या देशाबद्दल अभिमानास्पद गोष्टी सांगता सांगता आपल्या देशाबद्दल असलेले आपले कर्तव्य करण्यासाठी कान टोचले. आजकाल सगळ्यांच्या हातात असलेले डिजिटल हत्यार कसे धोकादायक आहे याची जाणीव करून दिली. ग्राहक म्हणून आपण कसे सजग असले पाहिजे हे समजावले. बुध्द आणि युध्द या विरोधी विचारांचा गाढा अभ्यास असणारे विनायक परब यांनी भारत संरक्षण सज्ज कसा आहे, भारताच्या सीमा धगधगत्या असल्यामुळे काय प्रश्न निर्माण होतात, याची माहिती दिली.

विनायक परब भाषण करताना

त्यांनी जाणीव करून दिली की, आपण भारतीय सेनेचे देणे लागतो. प्रतिकूल परिस्थितीत सुध्दा ते आपले संरक्षण करतात.

पाकिस्तान मधील अशांतता आणि सद्यस्थिती, लडाखमधील परिस्थिती, हिमालयाची उत्पत्ती, सियाचेनमधील असह्य वेदनादायक जगणे, दहशतवाद्यांच्या घुसखोरीसाठी वापरण्यात येणाऱ्या युक्त्या, ऑपरेशन काला पहाड, काश्मिरचे प्रश्न सोडवण्यासाठी तेथील लोकांचे मन जिंकणे आवश्यक, डॉ. अब्दुल कलामांनी देशासाठी दिलेले योगदान, त्यांनी काश्मिरमध्ये केलेली तंत्रज्ञान प्रगती, उरीमधील लोकांच्या विचारांचे कायापालट, article ३७० रद्द करण्याचे महत्त्व, काश्मिरमधील psychological war, काश्मिरी नद्यांचे राजकीय महत्त्व, बालाकोटचे हवाई हल्ले, पहलगाममध्ये घडलेली सत्य घटना आणि ऑपरेशन सिंदूर, गलवानचे शिखर काबीज करणे, सोनम वांगचुक यांचे लडाखमधील धोकादायक आंदोलन, चीनचा मोठा धोका अशा अनेक संवेदनशील विषयांवर त्यांनी प्रकाश टाकला.

उपस्थितांच्या शंका आणि प्रश्नांची उत्तरे त्यांनी दिली. त्यांचे व्याख्यान संपूच नये असे वाटत होते.

कार्यक्रमाच्या अध्यक्ष नीलाताई म्हात्रे यांनी त्यांच्या भाषणात ग्राहक संघ वाढ आणि संस्थेच्या प्रचाराकडे जास्त लक्ष देणे, ही गरज आहे असे सांगितले. चंद्रशेखर भोसले यांनी सर्वांचे आभार मानले. नियोजित अध्यक्ष गवाणे साहेबांच्या मातोश्रींचे निधन झाल्यामुळे ते येऊ शकले नाहीत, म्हणून ऐनवेळी नीला म्हात्रे यांनी कार्यक्रमाचे अध्यक्षस्थान स्वीकारले.

निवेदिता महाजन यांनी उत्तम सूत्रसंचालन केले. शुभदा चौकर यांनी तिन्ही सत्कारमूर्तींची व विनायक परब यांची ओळख करून दिली. गोड - तिखट खाऊनी भरलेले स्टीलचे डबे आणि ठेलू पिशव्या सर्व उपस्थितांना भेट म्हणून दिल्या गेल्या. ♦

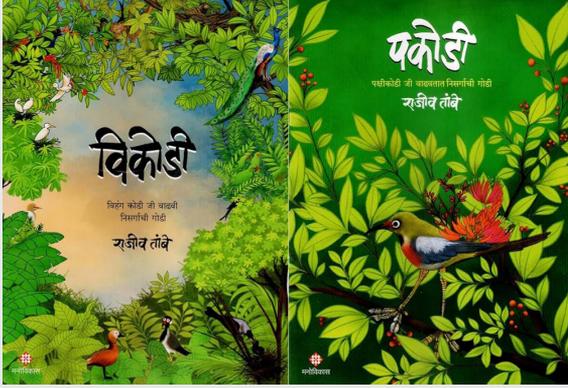

वाचू आनंदे

पकोडी + विकोडी
मुलांसाठी सुंदर पुस्तक संच

लेखक : राजीव तांबे

प्रकाशक : मनोविकास प्रकाशन
छापील किंमत : ₹ २७०/-
वाटपातील किंमत : ₹ २०८/-

आपल्या आसपासच्या पक्षीसृष्टीशी आपली ओळख झाली तर त्यांची निरीक्षणे करणे, आवाज ऐकणे, लकबी पाहणे, त्यांच्या सवयी समजून घेणे ही गंमत आपल्याला अनुभवता येते. मुलांना स्क्रीनपासून दूर ठेवायचे असेल तर त्यांना प्रत्यक्ष सृष्टीतील अनेकविध गोष्टींची आवड लावायला हवी. स्क्रीनबाहेरच्या जगातही अचंबित करणाऱ्या अनेक गोष्टी असतात. राजीव तांबे यांच्या या नव्या पुस्तक-जोडीत पक्ष्यांचे भन्नाट विश्व उलगडून सांगितले आहे, तेही त्यांच्या खास खुसखुशीत, चुरचुरीत शैलीत. त्यांचा हा लेखन-प्रयोग मुळात आगळा आहे. यात गोष्टी आणि कोडे यांचे धमाल संयुग आहे. एकेका पक्ष्याची माहितीपूर्ण तरीही रंजक अशी गोष्ट वाचता वाचता तो पक्षी नेमका कोण, हे ओळखण्याचे चॅलेंज आहे. ही दोन्ही पुस्तके वाचण्यात कोणत्याची वयोगटाची मुले रमतील, शिवाय त्यांना हे १६ पक्षी नक्की ओळखता येऊ लागतील. निसर्गवाचनाची गोडी लावणारी ही दोन देखणी, प्रसन्न पुस्तके आहेत. यातील चित्रे, सजावट सुंदर आहे. जरूर घ्या, संपूर्ण घराने मिळून वाचा, कोडी सोडवा. मुलांना भेट द्यायला उत्तम!

- शुभदा चौकर

ग्राहक तितुका मेळवावा

सराफ कॉलेज विद्यार्थ्यांची ग्राहक भवनला भेट

सोमवार दिनांक ९ फेब्रुवारी रोजी घनश्यामदास सराफ कॉलेज, मालाड या कॉमर्स कॉलेजच्या २७ विद्यार्थ्यांनी ग्राहक भवनला भेट दिली. सुरुवातीला मंगला गाडगीळ यांनी या विद्यार्थ्यांना मुंबई ग्राहक पंचायतीची माहिती दिली. नंतर त्यांच्यासाठी एक क्विझ घेतले गेले. यासाठी एक प्रश्नपत्रिका तयार केली होती. त्यांना १५ मिनिटांचा वेळ दिला होता. त्यानंतर त्यातील प्रश्नांची उत्तरे सांगितली. भाषण देण्यापेक्षा या पध्दतीने त्यांना ग्राहक जागृतीसंबंधी माहिती देण्यात आली. यामुळे बरेच विषय आणि मुद्दे घेता आले. नंतर विद्यार्थ्यांना तक्रार मार्गदर्शन केंद्र, ऑफिस, पॅकिंग सेंटर, आणि गोडाऊन दाखवण्यात आले. असाच कार्यक्रम त्याच कॉलेजच्या दुसऱ्या गटासाठी मंगळवार दिनांक १० फेब्रुवारी रोजी घेण्यात आला. या दिवशी २३ विद्यार्थी उपस्थित होते. यांनाही मंगला गाडगीळ यांनी त्या विद्यार्थ्यांना संबोधित केले.

- मंगला गाडगीळ, शिक्षण विभाग प्रमुख

सहयोगी सभासदांना आवाहन

संस्थेच्या सर्व विद्यमान सहयोगी सभासदांनी वार्षिक रु. २४० शुल्क भरून सभासदत्वाचे नूतनीकरण करावे. नूतनीकरण करण्याची शेवटची तारीख ३० जून २०२६ ही आहे.

संस्थेच्या वाटप व्यवस्थेमध्ये सहभागी होणे शक्य नसेल तर, सहयोगी सभासदत्व घेऊन संस्थेशी निगडित राहा. त्यामुळे ग्राहक चळवळीशी तुम्ही कायम जोडलेले राहाल.

'ग्राहक तितुका मेळवावा' या मासिकाचा अंक पोस्टाने पाठवण्याची सुविधा जानेवारी २०२६ पासून बंद झाली आहे. सहयोगी सभासदांना यापुढे केवळ डिजिटल अंक संस्थेच्या वेबसाईटवर उपलब्ध होईल. तसेच सर्व सहयोगी सभासदांना शक्यतो व्हॉट्सअप ग्रुपवरून डिजिटल अंक मिळेल, असा प्रयत्न केला जाईल.

रत्नागिरीमध्ये पेठेचे दमदार पहिले पाऊल!

• नेहा जोशी

नवीन उमेद, नवीन आशा घेऊन रत्नागिरी येथील पहिलीवहिली मुंबई ग्राहक पंचायत पेठ १३ फेब्रुवारी ते १७ फेब्रुवारी २०२६ या दरम्यान मराठा भवन मंगल कार्यालय, रत्नागिरी येथे संपन्न झाली. या पहिल्याच मुंबई ग्राहक पंचायत पेठेला रत्नागिरीकरांनी उदंड प्रतिसाद दिला. पंचायत पेठेचे उद्घाटन १३ फेब्रुवारी रोजी रत्नागिरीच्या नगराध्यक्षा शिल्पा सुर्वे यांच्या हस्ते झाले. यावेळी रत्नागिरीच्या नगरसेविका स्मितल पावसकर यांसोबत काही नगरसेविका देखील उपस्थित होत्या. याप्रसंगी पंचायत पेठ अध्यक्षा अनुराधा देशपांडे यांनी प्रास्ताविक केले. मुंबई ग्राहक पंचायतीचे पेण वितरण केंद्रातील पदाधिकारी सुधीर तावरे आणि अभय जोशी पंचायत पेठेला शुभेच्छा देण्यासाठी खास उपस्थित होते. मुंबई ग्राहक पंचायत संस्थेचे कार्याध्यक्ष अॅड. शिरीष देशपांडे कार्यव्यग्रतेमुळे उद्घाटन प्रसंगी उपस्थित राहू शकले नाहीत. परंतु त्यांनी आवर्जून पाठविलेल्या शुभेच्छा संदेशाचे वाचन करण्यात आले. पहिल्यांदाच मुंबई ग्राहक पंचायत पेठ रत्नागिरीमध्ये पाऊल टाकत असल्याने अनुराधाताईंनी मुंबई ग्राहक पंचायत या संस्थेविषयी तसेच संस्थेचे ग्राहक चळवळमधील योगदान याबाबत उपस्थितांना अवगत केले. त्यांनी पंचायत पेठ भरविण्यामागे बाजारात उचित व्यापारी प्रथा रुजवणे, उद्योजकांना व्यासपीठ उपलब्ध करून देणे, त्याबरोबरच कार्यकर्ते उभे करून ग्राहक चळवळीला चालना देणे, ग्राहक शिक्षण देऊन ग्राहकांना सजग करणे असे बहुआयामी उद्दिष्ट असते असे नमूद केले. नगराध्यक्षा

संस्थेचे सेवानिवृत्त कर्मचारी यशवंत नेवरेकर, रघुनाथ गुरव आणि अनंत नेवरेकर यांची रत्नागिरी येथील पंचायत पेठेला भेट

रत्नागिरी येथील प्रथमच आयोजित पंचायत पेठेचे उद्घाटन करताना रत्नागिरीच्या नगराध्यक्षा मा. श्रीम. शिल्पा सुर्वे

शिल्पा सुर्वे यांनी पंचायत पेठेला शुभेच्छा दिल्या. उद्घाटन प्रसंगी अनेक बचत गटांच्या महिला प्रामुख्याने उपस्थित होत्या. दागिने, साड्या, पर्स, बॅग्स, खेळणी, चादरी अशा अनेक दर्जेदार वस्तूंचे एकूण ४० स्टॉल पंचायत पेठेमध्ये होते. 'जागो ग्राहक जागो' सारखा अनोखा स्टॉल तसेच चटकदार खाद्यपदार्थांची रेलचेल असलेला स्टॉलदेखील पेठेमध्ये होता. 'जागो ग्राहक जागो' हे शिक्षणाचे दालन शिक्षण विभाग प्रमुख मंगला गाडगीळ आणि नेहा जोशी यांनी सांभाळले.

या पंचायत पेठेमध्ये सुमारे ५७ लाखांची उलाढाल झाली.

महाराष्ट्राचे उद्योगमंत्री उदय सामंत महाराष्ट्र शासन यांनी पंचायत पेठेला भेट देऊन गाळेधारक आणि कार्यकर्त्यांशी संवाद साधला. गोवा हाय कोर्ट, न्यायाधीश श्रीराम देसाई आणि रजिस्टार सुधीर एस. शिरगावकर ह्यांनी रत्नागिरीतील पंचायत पेठेला आवर्जून भेट दिली. विशेष उल्लेखनीय म्हणजे आपले सेवानिवृत्त कर्मचारी यशवंत नेवरेकर, भाई गुरव, अनंत नेवरेकर, 'रत्नागिरी टाइम्स' मधील आपल्या पंचायत पेठेची बातमी वाचून खास पेठ बघायला आणि आपुलकीने भेटायला संगमेश्वर येथून आले होते. तसेच बोईसर येथील पदाधिकारी आणि कार्यकर्त्यांनी देखील पेठेला भेट दिली.

पेठ अध्यक्षा अनुराधा देशपांडे यांचे मार्गदर्शन, आपली रत्नागिरीची माहेरवाशीण असलेली कार्यकर्ती जान्हवी नाडकर्णी हिचे अथक परिश्रम आणि संपूर्ण पेठ समितीचे मोलाचे योगदान यामुळे रत्नागिरी मधील पेठ पहिल्याच प्रयत्नात दमदार यशस्वी झाली. ♦

प्रतिसाद

ग्राहक तितुका मेळवावा

आंबोळीची लज्जत

रविवारची सकाळ म्हणजे प्रत्येक घरासाठी केवळ आठवड्याचा सुट्टीचा दिवस नसतो, तर तो असतो एकत्र येण्याचा, निवांत श्वास घेण्याचा दिवस आणि याच अनमोल क्षणांना गोडवा देणारं, प्रेमानं साथ देणारं एक आपुलकीचं नाव म्हणजे मुंबई ग्राहक पंचायत.

दर रविवारी “आज नाशत्याला काय खास बनवायचं?” हा साधा वाटणारा पण प्रत्येक गृहिणीच्या मनातला खरा प्रश्न, ग्राहककडून मिळणाऱ्या आंबोळी पिठामुळे किती सहज विरघळून जातो! सकाळी आठ वाजताच तव्यावर पडणाऱ्या पहिल्या आंबोळीबरोबर घरात मेथी दाण्यांचा मंद, ओलसर सुगंध हळूहळू घरभर दरवळतो आणि त्या सुवासानेच सगळ्यांच्या चेहऱ्यावर हसू आणि मनात भूक दाटून येते.

तव्यावरून थेट ताटात उतरलेल्या गरमागरम, जाळीदार आंबोळ्या त्यावर अलगद विरघळणारं ताजं लोणी आणि पहिला घास घेताच डोळ्यांत दिसणारं समाधान – हा क्षण म्हणजे केवळ नाश्ता नसतो; तो घरभर पसरलेला एक प्रेमाचा, समाधानाचा छोटासा उत्सव असतो. बघता बघता ताटं रिकामी होतात, पण मन मात्र आनंदानं भरून जातं.

प्रत्येक गृहिणी ज्या समाधानासाठी मनापासून धडपडत असते, तो हाच साधा पण प्रेमाने भरलेला क्षण! घरच्यांना असं मनसोक्त आस्वाद घेताना पाहण्याचा जो आनंद असतो, तोच तर सुट्टीच्या दिवसाचा खरा अर्थ असतो, नाही का?

अशा एक ना अनेक चविष्ट पीठांमधून, असंख्य घरांमध्ये ही ऊब, हा सुगंध, हा छोटासा पण महत्वाचा आनंद पोहोचवणाऱ्या, सभासदांच्या ओंजळीत चवीसोबत आपुलकी ठेवणाऱ्या आणि कित्येक कुटुंबांची रविवारची सकाळ खास, जिव्हाळ्याची बनवणाऱ्या मुंबई ग्राहक पंचायतीचे मनःपूर्वक, कृतज्ञतापूर्वक आभार.

– श्वेता लोटलीकर, लग्जरिया संघ, ठाणे

सांताक्रूझ विभागात तिळगूळ समारंभ

• वृषाली ठवाळ, कार्यवाह, सांताक्रूझ विभाग

मुंबई ग्राहक पंचायतीच्या सांताक्रूझ विभागातर्फे २५ जानेवारी रोजी मकरसंक्रांती निमित्त तिळगूळ समारंभाचे आयोजन केले होते.

वृषाली ठवाळ यांनी उपस्थित सर्वांना आपल्या संस्थेची सविस्तर माहिती दिली. ज्या आपल्या सभासद नाहीत अशाही महिला आल्या होत्या, त्यांना संस्थेचे सभासद होण्याचे आवाहन केले. ममता आठल्ये यांनी

आपल्या संस्थेच्या आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील कामगिरीची माहिती सांगितली.

स्मिता डोईफोडे यांनी मान्यवरांचा परिचय करून दिला. यानंतर कथा, कविता, गाणी, लोकसंगीत, लावणी, सिने संगीत, भावगीते, विनोदी किस्से अशा विविध प्रकारातून मराठी साहित्यातील भरजरी पैलू उलगडून दाखवणारा मी मराठी कार्यक्रम अलका परळकर यांच्या उपतर्फे सादर झाला.

उपस्थितांना तिळाचे लाडू, फुले, भेटवस्तू म्हणून आपल्या वितरणातून दिला जाणार अनुवेद साबण देण्यात आला. शुभदा बाईंग यांनी मान्यवरांचे व उपस्थित सभासदांचे आभार मानले. या कार्यक्रमासाठी ८५ सभासद उपस्थित होते.

The Problem of Pre-ticked Boxes

It's a scenario we all know too well: You're rushing to checkout on a food delivery app or booking a flight, and suddenly your total is higher than expected. Why? Because a tiny box was already checked for you, adding "platform fees," "insurance," or a "donation" you never asked for.

This isn't just a convenience—it's a trap. Here is a breakdown of why these **pre-ticked boxes** are a problem and how they manipulate your choices.

What are Dark Patterns?

In the digital world, a **dark pattern** is a design trick used by websites and apps to nudge you into doing something you didn't intend to do. Pre-ticked boxes are the most common example. Instead of asking for your permission, the company **assumes** your consent.

Why do we fall for it?

It comes down to human psychology. Experts call this the **'Default Effect.'**

* **We are wired for ease:** Our brains naturally want to go with the pre-selected option because it requires less effort.

- **The 'Speed' Trap:** In fast-paced checkout screens, we often click "Next" without reading the fine print.
- **Assumed Trust:** We often assume the "default" choice is the one the experts recommend, even when it only benefits the company's bottom line.

The Legal Side: Silence is Not Consent

In India, the law is becoming very clear on this. Under the **Digital Personal Data Protection (DPDP) Act** and **Consumer Protection guidelines**, consent must be:

1. **Free & Specific:** You should know exactly what you are agreeing to.
2. **Clear & Affirmative:** You must take a **physical action** (like clicking a blank box) to say "Yes."

The Bottom Line: Silence or "forgetting to uncheck a box" does not legally count as you giving permission.

Where to Spot These Sneaky Ticks

Next time you're online, keep an eye out for these common "opt-in" traps:

- **Travel:** Automatic travel insurance or "premium seats" added to your ticket.
- **Subscribing:** "Free trials" that automatically turn into paid monthly subscriptions.
- **Deliveries:** Pre-selected tips or "priority delivery" fees.
- **Privacy:** Pre-checked boxes that allow the app to share your personal data with advertisers.

What 'Good' Consent Looks Like

A company that truly respects you will follow these four simple rules:

- **Neutral Defaults:** All optional boxes should start **empty**.
- **Action Required:** You should have to actively click to say "Yes."
- **Easy "No":** Saying "No" should be just as easy as saying "Yes."
- **Plain English:** No confusing legal jargon or tiny grey fonts.

The Takeaway: If a platform truly cares about your trust, they shouldn't have to trick you into a transaction. If you see a pre-ticked box, take a second to uncheck it—your wallet (and your data) will thank you.

- Compiled by Vasundhara Devdhar

आता हॉलमार्क चांदीचे दागिने HUID (Hallmark Unique ID) मानांकित!

चांदीचे दागिन्यांमधील शुध्दता ग्राहकांना पडताळता यावी. भारतात विश्वासाने खात्रीशीर चांदीचे दागिने खरेदी करता यावेत यासाठी चांदीच्या ऐच्छिक रीतीने

हॉलमार्किंग केलेल्या दागिन्यांवर HUID (Hallmark Unique ID) प्रणाली BIS (Bureau of Indian Standards) तर्फे नुकतीच लागू करण्यात आली.

ऐच्छिक रीतीने हॉलमार्क केलेल्या चांदीच्या वस्तूंवर

HUID अनिवार्य आहे

HUID प्रणाली द्वारे, ग्राहक खालील तपशील तपासू शकतात:

- * चांदीची शुध्दता
 - * दागिन्यांचा प्रकार (अंगठी, पेंजण, चेन इ.)
 - * ज्या ज्वेलर्सने दागिना हॉलमार्क केला आहे त्या ज्वेलर्सची माहिती
 - * असेरिंग आणि हॉलमार्किंग सेंटरची माहिती
- सुधारित भारतीय चांदी मानकात आता ८००, ८३५, ९२५, ९५८ (नवीन), ९७०, ९९० आणि ९९९ (नवीन) या सात शुध्दता ग्रेडचा समावेश आहे. आतापर्यंत १७.३५ लाखांहून अधिक चांदीचे दागिने आता HUID- हॉलमार्क केले आहेत.

CERC inks MoU with consumer affairs dept

CERC to develop Consumer Responsibility Index (CRI) in India in association with Govt of Gujarat and Care Edge ratings. The MoU was signed recently.

According to CERC, the CRI seeks to create a measurable framework to assess how industries treat consumers, addressing what officials described as a long standing gap in evaluating corporate conduct from a consumer rights perspective.

The index will rely on independent

and professional assessments to rate businesses on transparency, grievance redressal ethical standards and service quality.

Separately, CERC signed another MoU with the state consumer affairs department to build border consumer awareness ecosystem.

The initiative includes youth sensitisation programmes, support for port for Cyber Surakshit Gujarat and the establishment of conciliation and pre-litigation centres across all districts to make dispute resolution faster and more affordable.

In the coming days, AI promises to transform consumer protection in many ways. A couple of these initiatives are already showing results. For starters, India's upgraded national consumer helpline (NCH) now accepts complaints in 17 languages through voice input and is powered by AI speech recognition and natural language processing. This has not only broadened access but it is understood to have facilitated refunds worth Rs-45 crore by end of 2025.

Ref: Moneylife

मुंबई ग्राहक पंचायत पेठ गोरेगाव - दालन तक्ता

स्थळ : जवाहर हॉल, सरदार पटेल भवन,
स्वामी विवेकानंद रोड, गोरेगाव (प), मुंबई
दिनांक : १० ते १४ एप्रिल २०२६ दुपारी १२ ते रात्री ८.३०

क्र.	स्टॉलचे नाव	खासियत
१.	वित्ताशी एंटरप्रायझेस	हॅण्ड ब्लॉक, अजरख प्रिंट साड्या
२.	नवलाई क्रिएशन्स	चंदेरी, महेश्वरी, इकत, अजरख, हॅडब्लॉक साड्या
३.	सोलरॅप	इरकल, कॉटन सिल्क, संबलपुरी, कशिंदा वर्क साड्या
४.	श्वेता कलेक्शन	कॉटन, टसर (बाटीक प्रिंट), सारीज
५.	कलकत्ता हॅड एम्ब्रॉयडरी	कांथा, एम्ब्रॉयडरी, कॉटन, पुलकारी ड्रेस मटेरिअल
६.	साई सिध्दी फॅशन्स	चेट्टिनाद कॉटन, हॅड पॅटेड, पारीजात, कलमकारी साड्या
७.	सिमरन कलेक्शन	प्लाझो सेट, डिझाईनर कॉटन, रेयॉन कुर्तीज
८.	वल्लरी फॅशन डिझायनर	डेनिमचे स्त्रिया, पुरुष व मुलांसाठीचे कपडे
९.	एम अॅण्ड एम्स एक्सक्लुझिव्ह	शॉडो वर्क हॅड एम्ब्रॉयडरी कुर्ती, टॉप्स, साड्या
१०.	मृणाक्षी लखनवी	सर्व प्रकारचे कॉटन, मल, मोडाल, चंदेरी, जॉर्जेट, लखनवी कुर्तीज
११.	मयुरा कलेक्शन	शॉर्ट टॉप, स्लिव्हलेस टॉप, वनपीस स्पॅगेटी
१२.	नारी बुटीक	शॉर्ट अॅण्ड लाँग कुर्तीज पुरुष व स्त्रियांसाठी शर्ट्स
१३.	रोतीक कलेक्शन	शॉर्ट, ट्युनिक शॉर्ट्स, लेडीज शर्ट, जॅकेट, कुर्तीज
१४.	राधा फॅशन्स	बाटिक, इकत, बांधणी, चंदेरी ड्रेस मटेरिअल
१५.	अनुराधाज् कलेक्शन	महेश्वरी, प्युअर सिल्क, कॉटन ड्रेस मटेरिअल
१६.	दीपाज् युनिक कलेक्शन्स	चंदेरी, कोटा, इटालियन, ड्रेस मटेरिअल
१७.	रमा कलेक्शन	विविध प्रकारचे ड्रेस मटेरिअल
१८.	स्वस्तिक होजिअरी	लेडीज अंडरगार्मेंट्स
१९.	लुक अॅट मी	सर्व वयोगटासाठी नाईट सूट्स
२०.	मायलेकी	बाटिक, जयपूर गाऊन्स
२१.	प्रीती गार्मेंट्स	दर्जेदार गाऊन्स, फिडिंग गाऊन्स, नाईट ड्रेस इ.
२२.	पिपा क्रिएशन	फॅन्सी ब्लाऊज, स्कर्ट्स
२३.	डी.टी.निटवेअर	बनियन्स, ट्रॅकसूट, टी शर्ट्स, सॉक्स इ.
२४.	भारतीय खादी सेंटर	लेंगे, झब्बे, शर्ट्स, पंचे, हातरुमाल, जॅकेट्स
२५.	ब्लिस टी शर्ट्स	प्रिन्टेड टी शर्ट्स
२६.	अर्मियास (Men's wear)	कॉटन शर्ट, टी शर्ट्स, बॉक्सर शॉर्ट्स, ट्राऊझर्स इ.
२७.	जयपूर हॅडलूम	बेडशिट, रजया, कुर्तीज इ.
२८.	ब्लॉक्स अॅण्ड बाटिकस्	ब्लॉक प्रिंट, बाटिक बेडशीट्स, कुशन कव्हर्स
२९.	आर.आर.क्रिएशन	सोलापुरी चादरी, जयपूरी दोहर, रजाई, दिवान सेट

मार्च २०२६

ग्राहक तितुका मेळवावा

३०.	पल्लवी कव्हर्स	सोफा, फ्रीज हँडल, टॉप, मिक्सर, साडी कव्हर्स	
३१.	महाटेक्स	टॉवेल, सतरंज्या, दोहर, चादरी	
३२.	आभा कलेक्शन्स	हॅण्ड अँप्लीक, हॅण्ड एम्ब्रॉयडरी बेडशीट्स	
३३.	मल्हार क्रिएशन्स	बाळाचे कपडे, दुपटी, टोपी, लहान मुलांचे कपडे	
३४.	अट्रिका किड्स फॅशन	लहान मुलींचे फ्रॉक्स, नाईट सूट	
३५.	विकास लेदर वर्क्स	लेदर पर्सेस, पाऊच, लेदर जॅकेट, बेल्ट	
३६.	ऊर्जा गिफ्टस्	विविध प्रकारच्या फॅब्रिक बॅग	
३७.	उद्यमिता	महिला बचत गटांनी बनवलेल्या पर्सेस, फोल्डर्स	
३८.	शिवम् बॅग	डेनिम बॅग	
३९.	ट्रॅडिशनल ऑनॅमिंटस्	इमिटेशन ज्वेलरी, आर्टिफिशल ज्वेलरी	
४०.	स्वप्नालंकार	इमिटेशन ज्वेलरी आणि मोत्यांचे दागिने	
४१.	फॅशन क्युरा ज्वेलरी	टेरा-कोटा ज्वेलरी	
४२.	आर्ट इन संस्कृती	सेमी प्रेशिअस स्टोन, ग्लास बीड्स ज्वेलरी	
४३.	स्वाती क्रिएशन्स	डिझायनर इमिटेशन ज्वेलरी	
४४.	ब्लॉसम अँड इन्सेंस	परफ्यूम्स	
४५.	अनुयोग इन्सेंस	विविध प्रकारची अत्तरे, सुगंधी अगरबत्ती	
४६.	युथोपिया (बरवा)	गायीच्या तूपापासूनच्या लिपस्टीक, फाऊंडेशन क्रीम इ.	
४७.	ज्ञासा ग्लास आर्टिफॅक्टस्	काचेचे दिवे, पूजा सेटस्, अत्तरदाणी	
४८.	शिल्पनिल कलेक्शन	तांबा, पितळ मूर्ती आणि भांडी, पूजा साहित्य	
४९.	श्री सिद्धिविनायक एंटरप्रायझेस	दीपमाळा/अगरबत्ती इ.	
५०.	एन्थु फॉर आर्ट	कॅनव्हास फ्रेम, लाकडी टेबल टॉप, फ्रीज मॅग्नेट्स	
५१.	कलात्मक	ज्यूटच्या विविध वस्तू, टी कोस्टर्स इ.	
५२.	देसाई आर्टस्	मातीच्या आकर्षक वस्तू	
५३.	नेचर्स वूड	सावंतवाडी स्पेशल लाकडी खेळणी	
५४.	नवनिर्मिती	शैक्षणिक खेळणी	
५५.	शीलाताई फूड प्रॉडक्टस्	लोणचे- ओली हळद, मोडमेथी, सरबत- कैरी, जॅम	
५६.	पोर्शिदा न्यूट्रिशनल प्रॉ.	सर्व प्रकारचे मध-सूर्यफूल, बाभुळ इ.	
५७.	वंश गार्डन इनोव्हेटीव्हज्	फोल्डींग चटया, फोल्डींग वेताचे पडदे	
५८.	महालक्ष्मी एंटरप्रायझेस	किचन वेअर्स	
५९.	श्री विनायक एंटरप्रायझेस	घरगुती सफाईचे विविध ब्रश	
६०.	ओमकार मार्केटींग	हार्ड अँनोडाइज्ड किचन वेअर्स, (बिडाची) भांडी	
६१.	गेबी क्लिनिंग	साफ सफाईची उत्पादने	
६२.	विनय एंटरप्रायझेस	किचनमधील विविध गृहोपयोगी स्टॅण्डस् होल्डर	
६३.	स्पायका होम अँड हायजिन	विविध प्रकारची स्वच्छके	
६४.	एस.के.एंटरप्रायझेस	विविध प्रकारचे फर्निचर्स	
६५.	माथेरान चप्पल	पादत्राणे (माथेरान स्पेशल)	